

ორგანო საბ. სოც.-დემ. პარტიის საზღვარ-გარეთელ ბიუროსი.
Organe du Bureau à l' Etranger du parti Social-democrate de Géorgie.

ჩვენი

დროშა

“ NOTRE DRAPEAU ”

დაარსებულია ნოე ჟორდანიას მიერ.

№ 96

„ჩვენი დროშა“ - ს ეს ნომერი მთლიანად ეძღვნება, ტრალიკულად დაღუპულ პატარა საქართველოს დიდი მინისტრის ნოე რამიშვილის ხსოვნას :

სამშობლოსთვის განწირულთ.

უცხოეთის დღეები; გამოვლილი სიმწარე,
ჩემი ქვეყნის ღრუბელი, და მინდვრების სიმწვანე;

ზღვას ჩამოჰგავს ჯეჯილი, სიო ეალერსება,
ხარობს პურის მარცვალი და გულმკერდი ევსება.

სახლ-კარს მუხა ამწვენებს; გამძლე, რკინისფესვება,
მამულისთვის განწირულს, ჩემი!.. ამოკვნესება..

შოთა აბაშიძე.

ნოე რამიშვილი.

(1881—1930)

ჩვენი მწუხარება

დავკარგეთ დიდი ქართველი, დიდი ამხანაგი. დავკარგეთ ნოე რამიშვილი. კაცი რკინის აგებულობის, ფოლადის ხასიათის, დაუშრეტელი წყარო ენერჯის, მხნეობის და თავის დადების.

მასში ბუნებამ გამოკვეთა ადამიანი საკვირველი, სანახაობა იშვიათი, ერთი მთლიანი ქმნილება, ყველა მისი თვისებები ერთი მეორესთან შეგუებული, მისი შინაგანი და გარეგანი სახეობა საესეებით ჰარმონიული.

ის იყო დასრულებული ტიპი მებრძოლის, გატაცების, მტერთან მტრობის და მეგობართან მეგობრობის.

ის საუკეთესოდ გამოხატავდა ქართველი ხალხის ნებისყოფას, სიმტკიცეს და აღებული გზის ერთგულებას. მან არ იცოდა ბრძოლაში წაბოროციება, გამარჯვებაში დაეჭვება; გაჭირვებაში დახვეა, უბედურებაში სასოწარკვეთილება; ყოველგვარ რთულ მდგომარეობიდან ის მუდამ პოულობდა გამოსავალს.

მისი საღი ხალხური ოპტიმიზმი ხიბლავდა და იტაცებდა ყველა მის თანამებრძოლთ; ახალგაზრდას აძლევდა რწმენას, დაეჭვებულს უმატებდა იმედებს. შურდულილივით პირდაპირი, შეუჩერებელი მომქმედი. აქტივობის განმსახიერებელი, ის მუდამ მტრის ბანაკში იყო შეჭრილი და მას შორიდან თუ ახლოდან მიგნებულად ჰტყვდა. მან არ იცოდა საქმეში დაბნევა, აღლევისათვის აყოლა, ბრძოლაში წონასწორობის დაკარგვა; აკეთებდა რაც სწამდა, სწამდა რასაც აკეთებდა.

მას ქონდა რკინის ნერვები, აუტანელის ატანა, მძიმე ტვირთის მსუბუქად ასწევდა. ის ფიქრობდა მუდამ საქმეზე, მან არ იცოდა სხვა სიამოვნება, მას არ იტყებდა ცხოვრების არივითარი სიტუბოება, არ ეძებდა არაერთხარ ფუფუნებას, მას აწუხებდა ერთად ერთი ფიქრი — ქვეყნისეე ბედი, მას ქონდა ერთათ ერთი სიამოვნება, ქვეყნის სამსახური. ასეთი იყო ნოე რამიშვილი

ვინ არ იცნობდა მას? ვის არ გაუგონია მისი სახელი? მან შთაბერა სამარადისოდ თავისი უკვდავი სული ჯერ სოციალ დემოკრატიულ პარტიას, შემდეგ მთელ ერს; მისი 30 წლის აბობოქრებული ბრძოლა, ყოველთვის და ყველგან თავის პოსტზე მამაცურად დგომა, წაქცეული საქმის აყენება და აღდგომილის გამაგრება — ჩვენში საყოველთაოდ ცნობილია.

ქართველმა ერმა პირველად მასში განასახიერა თავისი თავისუფლება; პირველად მას მიანდო ნაციონალური მთავრობის შედგენა.. ქართველმა ერმა მასში გამოხატა თავისი პოლიტიკური ღირსება, თავისი სიმწიფე დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის. როცა დედამიწის ერთ მეექვსედზედ ანარქია ბობოქრობდა, როცა მთელი კავკასია ცეცხლის ალში გაეხვია, აი ამ საერთო დანგრევის და სიკვდილის ცელის ბატონობაში, ერთათერთი საქარველო წარმოადგენდა მყუდროების ოაზისს, თავისუფლების და წესის უკანასკნელ საბუღარს. და ეს სასწაულებება მოხდა ჩვენი შინაგან საქმეთა მინისტრის, ჩვენი ნოე რამიშვილის მეთაურობით, როცა მტერი ყოველმხრივ შემოგვესია, როცა მისი აგენტები დაწრწოდენ საქართველოში, შეთქმულებათა და აჯანყებათა მოსაწყობად და მით ჩვენი თავისუფლების შიგნიდან ასაფეთქებლად. როცა ამ ვერაგობაში იმდენად დაწმუნებულნი იყვნენ რომ წინ და წინ აცხადებდნენ ევროპაში: საქართველოს წითელი ჯარი კი არა, თავისივე ხალხი შეესიო, ვინ ჩაუფუშა მათ მთელი ეს ჯოჯოხეთური ცეცემები, ვინ გასწმინდა ჩვენი ჯარების ზურგი ამ შინაგანი მტრებისაგან ისე რომ ერთი თოფიც ჩვენს მებრძოლთ უკნიდან არ მოხვედრია? იმავე ნოე რამიშვილმა.

მან დაიცვა ქართველი ერის ღირსება; მისი მეოხებით ჩვენ საშუალება მოგვეცა ქვეყნისათვის გვეთქვა: ჩვენი საშობლო დაიპყრო უცხო ჯარებმა. რომელი ერთი ჩამოვთვალთ, მისი საქმენი ისტორიის საგანია, ვიტყვი მხოლოდ, რომ ყოველ კრიტიკულ მომენტში იქ და აქ ემიგრაციაში ნოე რამიშვილს მიემართავდით, ყოველთვის გამოუტყლებლივ, ჩვენ დავალებას და მის მოვალეობას-ბოლომდე შეასრულებდა. არ მახსოვს არც ერთი შემთხვევა მას აღებული საქმე არ გაეკეთებოდა.

მისი ადგილი ცარიელია, მას მემკვიდრე არ დარჩენია, ჩვენი მწუხარება უსაღეროა, მოგვეკეთეს მარჯვენა ხელი, მოგვეკეთეს ვერაგულათ, ლაჩრულათ; მტერმა აიღო ჩვენი ერთი უძლიერესი სიმაგრე, აიღო შიგნიდან, ვაი სირცხვილო! ვაი ველურობავე! აღარა გეყავს ნოე რამიშვილი! მოკვდა თავის პოსტზე თავაწეული და წმიდა დროშით საქმეზე მიმავალი. მან დასდო თავი ერის სამსხვერპლოზე, მას შესწირა მთელი მისი ძალღონე, მას შეაპკურა თავისი სისხლი. და ჩვენ, დარჩენილთ, შეგვიძლია ვანუგეშოთ მისი სული, მივსცეთ ფიცი მტკიცე და დაურღვეველი, რომ გზა მის მიერ თელილი და შეწყვეტილი ჩვენს მიერ იქნება გაგრძელებული ბოლომდე, გამარჯვებამდე.

მშვიდობით ჩემო ნოე! მეგობარო სულით და გულით მისანდობარო! განვლე ერთად ეს მწარე ათი წელი შეხმატკბილებული. მე ვფიქრობდი შენს დატოვებას, შენ მომასწარი, მე დამტოვე, მოხუცებული მიწას გაბარებ ახალგაზრდას, მუხთალი ბედი თავს დაგეტრიალებს. განისვენე ამ უცხოეთის ცივ სამარეში, — ოდესმე ჩვენი მზეც გამოანათებს; ან ერთათ დავრჩებით ამ უცხოეთში, ან ერთათ წავალთ ჩვენს საამშობლოში.

6. უორდანი.

რ. არსენიძე.

ნოე რამიშვილის ხსოვნას

(ამოღებულია „ჩვენი ღროშას“ № 34 - დან).

30 წელი გავიდა მას აქეთ, რაც დავკარგეთ ნოე რამიშვილი! დიდი სახელმწიფო მოღვაწე, თავდადებული ჩვენი ქვეყნის საქმისათვის, ჩვენი პატარა საქართველოს თავისუფლებისა და წრმატებისათვის.

დავკარგეთ ტრალიკულად და ეს იყო ტრალედია ქართველი ერის და ღრმა მორალური განცდა უცხოეთში გადმოხიზნულ ქართველებისათვის, რომელთა რიგებში აღმოჩნდა ვინმე არ სახსნებელი უღირსი შვილი, ჩვენი ნოეს სიცოცხლე რომ გასწირა. უეჭველია ჩვენი მტრის ხელი ერია ამ ბოროტებაში, მაგრამ ამსრულებელი ემიგრანტის სახელის შემბლაღავი იყო. მტერი დახითხითებდა მის გაციებულ ნეშტს. ყოველი გულწრფელი მოყვარე ჩვენი ქვეყნის კი შავი ძაძით იმოსებოდა.

ამით უფრო გულსაკლავი იყო ჩვენი მდგომარეობა, ამით უფრო ღრმავდებოდა შინაგანი განცდა ყველასი, ვინც რაიმე პასუხისმგებლობას გრძნობდა ერის წინაშე, ვინც ადამიანის ღირსების დაცვაზე ფიქრობდა.

ნოე რამიშვილი!.. დამოუკედლებელი საქართველოს თავმჯდომარე, რომელმაც მთელ ქვეყანას ამცნო 26 მაისს, ხუთ საათზე, ნოე ყორდანის პირით გამოცხადებული აღორძინება ქართველი ერის, აღდგენა მისი საუკუნებრივი სახელმწიფოებრივობისა.

ნოე რამიშვილი!.. ენერგიული, გონიერი კოლეგიალური, მტკიცე ნებისყოფის პიროვნება! დიდი სახელმწიფოებრივი შემოქმედების ადამიანი, რომელიც მაგარი ხელით, დიდი ორგანიზატორული ნიჭით უყრიდა მკვიდრ და მყარ საფუძველს საქართველოს დემოკრატიულ აპარატს, დემოკრატიული სულით გაჟღენთილს.

ნოე! ახალგაზრდობიდანვე სოციალური იდეებით გატაცებული, მშრომელთა ინტერესების დამცველი, იგი ერთი იმათგანი იყო, რომელთაც მუშათა და გლეხთა საერთო მოძრაობას აუღო ალღო! და თეორიულ დებულებებს, ევროპიდან მოტანილს, ჩვენი ქვეყნის სინამდვილის ფაქტებზე ამოწმებდა, მათ უგუებდა, მათ სასარგებლოთ ამოქმედებდა. დიახ იგი, იყო ნოე ყორდანაისთან და სხვებთან ერთად, რომელმაც ქართველი ერის ბედი და მომავალი მუშათა და გლეხთა გაერთიანებას, მათ საერთო ინტერესებს დაუკავშირა.

უნივერსიტეტიდან გამორიცხულ სტუდენტთა რევოლუციონურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის, იგი უკვე 1902 - 03 წლებში ხელმძღვანელობდა ბათომში მუშათა და გურიის გლეხთა მოძრაობას, მათ გაერთიანებას. და ეს ექსპერიმენტი, სრულიად ახალ მიმდინარეობის საუკეთესო შედეგებით დამთავრდა.

აქ ჩვენ მის ბიოგრაფიის აღწერას არ შეუდგებით თუმცა ვგრძნობთ, რომ საჭიროა ახალმა თაობამ და საერთოდ მთელმა ქართველობამ იცოდეს დაწვრილებით ამ დიდი და საყოველთაოდ აღიარებული სახელმწიფო მოღვაწის ცხოვრება. ჩვენ ვიტყვივით მხოლოდ, რომ მან არ იცოდა რა იყო პირადი ცხოვრება. თვითონაც და მისი ოჯახიც საზოგადოებრივ მოძრაობის ტალღებში მოხვედრილი, მხოლოდ ქვეყნის, ხალხის ინტერესების დაცვაზე ფიქრობდა. მას არ ჰქონია არავითარი კარიერა გარდა საზოგადოებრივ მოღვაწეობისა, მშრომელთათვის თავდადებისა, ერის უზენაეს უფლებებზე ზრუნვისა. და თუ ის ერმა დააჯილდოვა იმით, რომ მას პირველი დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობის თავიჯდომარის როლი არგუნა, ეს იყო დაფასება და დაგვირგვინება მისი ათეულ წლების თავდადებული მოღვაწეობისა.

და როცა ერის ინტერესებმა მოითხოვეს, იგი უდრტვინველად უთმობს თავის მაღალ პოსტს, პარტიის მეთაურს ნოე ყორდანაის და თვითონაც ამოუდგება გვერდში, როგორც შინაგან საქმეთა მინისტრი, რომ მთელი სახელმწიფო აპარატის შექმნას და განმტკიცებას მოანდომოს თა-

ვისი გამჭირახობა, დაუშრეტელი ენერგია და ერის სიყვარული.

ჩრდილოეთიდან მოსულმა უცხო ძალამ და საქართველოს მოღალატე შვილთა გამცემლობამ შეწყვიტა მისი ნაყოფიერი სახელმწიფროებრივი მუშაობა საქართველოს თავისუფლებასთან ერთად.

ნოე რამიშვილი უსაშინელეს მტრად და მოწინააღმდეგეთ ყავდა მიჩნეული ამ დამპყრობ ძალებს: რამიშვილისთანა სოციალისტები არ გააჭაჭანოთ საქართველოს, იყო პირველი კარნახი მოსკოვის მეთაურებისა საქართველოს დამპყრობთადმი. და ეს არის თუ გენბავთ საუკეთესო დამახასიათებელი ნოე რამიშვილის მოღვაწეობის სახელმწიფროებრივი და ნაყოფიერი მუშაობის. მისი ეწინოდა დიდი რუსეთის მპყრობელებს ყველაზე მეტად! ეწინოდა სამართლიანად, რადგან ნოე რამიშვილი იყო დიდი ორგანიზატორი, ხალხის შეწმკრები, გამაერთიანებელი. მან იცოდა ბრძოლა შიგნი, თავისიანებში, მაგრამ იცოდა ყველას ფასი და ფასი ერთობისა. მას ქონდა უნარი, შინაგან განსხვავებათა მალლა — ქვეყნის საერთო ინტერესების დაყენების, მან იცოდა პირადულის დათმობა და გულისწყრომის შეკაება — როცა ეს საერთო საქმისათვის იყო გამოსადეგი. განსაკუთრებით ჭუსკამთ ჩვენ დღეს, ხაზს მის ასეთ თვისებას იმიტომ, რომ ზშირად იგი სხვის „ცოდვებს“ იღებდა ხოლმე თავისთავზე, ან სხვები აწერდნენ მას სხვის „ცოდვებს“. მაგრამ იგი თავის სახელის დაცვასაც არ ცდილობდა, ოღონდ საერთო საქმეს არაფერი ვნებოდა.

ფიცები და მკაცრი კამათში — ის ყოველთვის მზად იყო კომპომისზე წასულიყო მორიგების და გაერთიანებისათვის. ეს ისტორიული სიმართლე უნდა აღდგენილ იქნეს.

გისაც მისი ხსოვნის პატივისცენა სურს, იგი იმის ცხოვრების გაკეთილით ისარგებლებს. მისი გზით სიარულს შეეკრება. „ძალა ერთობაშია“ ამ ლოზუნგით იბრძოდა ის. ჩვენც უნდა ამ გზას გავყვეთ!

რ. არსენიძე.

ჩვენი გლოვა

უკვე ორმოცდაათი წელი გვაშორებს ნოე რამიშვილის ტრადიკულად დაღუპვას. მისი დაღუპვით ერთი დედაბოძი გამოეცალა ქართველთა საერო საქმეს.

მისმა ლაჩარმა მეკვლეღმა თუ მეკვლეღებმა ერთი უდიდესი ქართველი გამოაკლეს იმ ბრწყინვალე გუნდს, რომელიც რწფელი გულით, თავგანწირულად იბრძოდა მისი საყვარელი სამშობლოს ქეშმარიტ ბედნიერების, თავისუფლების და წარმატებათვის.

ნოე რამიშვილი დაიბადა საქართველოს იმ მცხუნვარე მზიურ მიწაზე, რომლის ველებმა მას ჩაუნერგეს სული ურყევი, გოლიათური, კაცურ კაცობის დიადება და მამაპაპური სისხლით მორწყული მიწის სიყვარული. ის იყო რჩეული რჩეულთა შორის, იმ საამაყო თაობიდან, რომელმაც დასწერა ქართველი ერის ისტორიის საამაყო ფურცლები, მოგვეს დიადი 26 მაისი და განახორციელეს დიდი ილიას სანუკვარი ოცნება; იშვა ახალი საქართველო, ერი გაერთიანებული, თავის უფალი, სახელმწიფო სრულ უფლებიანი, ძმობა ერთობა, თანასწორობა, რამაც მისცა ყოველ მოქალაქეს რწმენა სამართლიანობის თანხმობის და ერთობის.

ნოე რამიშვილი გონებით და ნიჭით ახოვანი დანიშნულია საქართველოზე, დამწვარია მისი საყვარულით და გატაცებულია სამშობლოსათვის უანგარო სამსახურით. მასში შესანიშნავად იყო შეხამებული არაჩვეულებრივი ნებისყოფა, სიძლიერე, უბრალოება, მომხიბლავი სიცხადე. მოკლე გამოთქმები, დასაბუთება, ბრძოლის უნარიანობა იყო მისი დაუშრეტელი დენალი, რაც დამაჯერებელი, არაჩვეულებრივი ლოლიკით გიპყრობდათ და გინერგავდათ დიადი საქმის პატივისცემას და ერთგულებას, რაც გაძღვედათ გულადობას და რწმენას გამარჯვებისას. მისი ლოზუნგი იყო: „რაც არ უნდა მოხდეს, ალი წინააღმდეგობისა, შეურიგებლობისა, ბრძოლისა, გამძლეობისა არც უნდა შესუსტდეს! არც უნდა ჩაქრეს! და არც ჩაქრება.“

სანამ იარსებებს ერი, რომელიც ტყვეობაშია და ატარებს საქართველოს სახელსო“.

ნოე რამიშვილი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელმაც გამოაღო საქართველოს მთელმხარე პოლიტიკური ქარვასლის ბჭეკარი, და შიგ შეუშვა მთელი ქართველი ერის აზღვავებული ნება-სურვილი; იყოს თავისუფალი, იყოს დამოუკიდებელი, იყოს სუვერენული და ქართველმა ერმა ნიშნად პატივისა, სწორედ მას ჩააბარა ახალშობილ საქართველოს ბედ-იღბალი და მას მიანდო პირველი ეროვნული მთავრობის შედგენა.

ნოე რამიშვილმა იცოდა რომ ბრძოლით მოპოვებულ თავისუფლებას, ახლად აღორძინებულ სამშობლოს უნდოდა მოვლა, დაცვა, პატრონობა, ამისათვის ის დადგა პირველ რიგებში, ვით ზღაპრული ფალაგანი ჩვენი ქვეყნის ინტერესების დასაცავად, რადგან თვით იყო ბრწყინვალე ქართველი და დიდი სახელმწიფო პიროვნება, იცოდა ფასი თავისუფლებისა, და მოვალეობისა სამშობლოს წინაშე.

ბოლშევიკურმა რუსეთმა გასტეხა სიტყვა მოცემული, დაარღვია დადებული ხელშეკრულება, თავს დაგვეცა მუხანათურად და კვლავ მოვიდა რუსეთი ბოლშევიკების მეთაურობით; უფრო უხეშად, უფრო ველურად, ცეცხლითა და მახვილით და ცხარე ბრძოლების შემდეგ დაგვიპყრო, მოგვეტაცა თავისუფლება; მოსპო საქართველო პოლიტიკურად. მძიმე ბოჭლომი დაადვეს ერის ენას, გაამეფეს ტერორი და მთელ საქართველოს, მის წამებულ შვილთა სისხლით შეღებილი ბორკილები დაადვეს.

ქართველმა ერმა კვლავ განუახლა ნდობა ნოე რამიშვილს და იგი დავალებით, როგორც ეროვნულ მთავრობის წევრი, დამფუძნებელი კრების დადგენილებით, ნოე ჟორდანიას მეთაურობით უცხოეთში წარმოიგზავნა საქართველოს, ძალით მოტაცებულ უფლებების აღსადგენად.

ნოე რამიშვილმა უცხოეთში გასწია უდიდესი მუშაობა; ამცნო მსოფლიოს თუ რა ჩაიდინა ბოლშევიკურმა რუსეთმა საქართველოს წინაშე და გამოაშკარავა რუსეთის ნამდვილი სახე და ზრახვები.

ის მხარდამხარ იდგა დაპყრობილ საქართველოს ყოფაცხოვრების ასპარეზზე, მას მუდამ მაღლა ეჭირა და იცავდა ქართველი ერის მისწრაფებებს და მის იდეალს, ამ ტიტანურ უთანასწორო ბრძოლაში ის იდგა ვით ურყევი ჯებირი, რომელზედაც იმსხვრეოდა მტრის მიერ მოტანილი ყველა ერიშები.

მტერმა გადასწყვიტა ამ დიდი მებრძოლის ფიზიკურად მოსპობა.

1930 წლის მიწურულში, დეკემბრის ერთ დაწყველილ დღეს, როდესაც ის მიდიოდა პარტიულ კრებაზე, რუსული ტყვიით ქართველი კაცის ხელით, პარიზის ერთ-ერთ ქუჩაზე გაუგმირეს მას გული სამშობლოვ ჩემო! რომელიც მუდამ შენთვის ცემდა! მტრის ტყვიამ ერთხელ კიდევ დაამტკიცა მასზედ თავის სიმკაცრე და უღმობლობა; დაადუნა შენი ვაჟკაცის, დიდი მებრძოლის ურჩი ბუნება და მთელ პოლტიკურ ემიგრაციის ყოფაცხოვრებას, ისტორიის წინაშე სამარცხვინო სარჩული დაუდვა.

ქაბუკობიდანვე მასზე შეყვარებული, ეხლა ხანდაზმული, მე ბედნიერი ვიყავი რომ მას პირადად ვიცნობდი და ვეზიარე მის შესანიშნავ, ფერწაუშლელ მოღვაწეობას. ნახევარი საუკუნის შემდეგაც ვერ გელევი შენ! ვერ ვურიგდბი შენ უდროოდ ტრალიკულად დალუპვას. ჩემს გულისფიცარზე მარად ხარ დახატული, როგორც წმებული ქვეყნისათვის, იდეისათვის, აზრისათვის, ერისათვის. შენ მოგკლეს, მაგრამ შენი მაგალითით შენ ისევ საქმობ; შენ არასოდეს არ გმოგტოვებს შენი საყვარელი ერის ძალები, ის ძალნი, რომელნიც მძლავრად ფეთქაბენ ერის თავისუფლებისათვის. შენ არ დაგვიწყებს ქართველობა; ყოველ საერო საქმის დროს, ოცნებით გვერდზე ეყოლები წარმოდგნილი როგორც მართლადაც მშვენიება ჩვენი ეროვნულ განმანთავისუფლებელ ბრძოლებისა.

საუკუნო იქნება ხსენება შენი ადამიანო! რომელსაც პირად ცხოვრებამ არ დაგავიწყა არც ის მხარე, არც ის ხალხი რომლის ძუძუმაც გასაზრდოვა და გაგზარდა შენ.

მაშ ნახვამდის! მსგავსნი შენნი კვლავ მონიჭებოდეს ჩვენს ბედკრულ სამშობლო საქართველოს!

ლევან ფალავა.

ნ. ო. შ. რამიშვილის ხსოვნას

(„ბრძ. ხმა“, დეკემბერი 1936, № 67).

1930 წლის 7 დეკემბერი, უთუოდ ერთ დიდ სამგლოვიარო დღეთ იქნება გამოცხადებული ქართველი ერის მიერ. ამ დღეს, სწორედ ექვსი წლის წინეთ, უბედური და უფუნუნური ქართველის მიერ მოკლულ იქმნა პირველხარისხოვანი პოლიტიკური ორგანიზატორი საქართველოსა. ამ დღეს, პარიზში ტრადიკულად გარდაიცვალა ერთი დამაარსებელთაგანი საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოსი, ერთი შემქმნელთაგანი ჩვენი დემოკრატიული რესპუბლიკისა. ამ დღეს დამთავრდა მოწამობრივი სიცოცხლე ადამიანის ასეთ გაბედულად და თავდადებულად რომ ჩაუდგა სათავეში აღორძინების გზაზე შემდგარ ქართველ ერს. ნოე რამიშვილის ასე უდროოდ დაკარგვამ ისეთი გამოუთქმელი მწუხარება გამოიწვია საყოველთაოდ, რომ დღესაც არ განელებულა ის; ყველა ვგრძნობთ სიცარიელეს ეხლაც, იმ უბედურ დღეს რომ შემოიხაზა და დღესაც ისე, როგორც ექვსი წლის წინეთ დამწუხრებულთ, არ გვრცხვენია ცრემლებისაც კი.

საკუთარი თავის პატრონი ერი, ამ ხნის განმავლობაში, ვინ იცის რამდენ ძეგლს არ აღუმართავდა ასეთ ღირსეულ შვილს, ასეთ დამსახურებულ პოლიტიკურ და საზოგადო მოღვაწეს, მისი პარტია, მისი ყოფილი თანამშრომლები და ამხანაგები დასწერდნენ არა ერთ და ორ მონოგრაფიას და მთელ რიგ მოგონებებს განსვენებულზე და მის მიერ გაკეთებულ საქმეებზე; საქართველოს მინისტრი ნ. რამიშვილი კი, ისე როგორც საქართველოს დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარე დაუფიწყარი კ. ჩხეიძე; ღირსეულ დაფასებას სულგრძელად უნდა ელოდოს მანამდის, სანამ მადლიერი სამშობლო ხელახლა არ დაიბრუნებს დაკარგულ თავისუფლებას და არ აღადგენს დამოუკიდებელ ეროვნულ ცხოვრებას. ცოცხლების ვალთა კი, მომავალ

თაობას, გამგრძელებელს ამ მამების ისტორიული საქმიანობის, არაფერი დაუკარგონ მათი მოქმედების და დამსახურების სფეროდან და ასე პირნათლად შეასრულონ თავისი მოვალეობა წარსულის და მომავლის წინაშე.

ბედმა მარგუნა მქონებოდა ნ. რამიშვილთან მახლობელი და ხანგრძლივი კავშირი უფრო მეტი ვინემ ქართველი ს.-დემოკრატიის რომელიმე მეთაურთან. პირველმა შეხვედრამ და გაცნობამ პეტრესი (ნ. რამიშვილის ფსევდონიმია), ამიერკავკასიის ს.-დ. ორგანიზაციის ყრილობაზე 1908 წ. თფილისში, ჩემზე მოახდინა წარუშლელი შთაბეჭდილება. ამ არალეგალურ კრებაზე, რომლის ორგანიზატორი იყო ს. ჯიბლაძე, თავმჯდომარაე და მთავარი მომხსენებელი ნ. ჟორდანიას, ნ. რამიშვილი კი იყო თავმჯდომარის ამხანაგი თანამომხსენებელი, და ყველა მიღებული რეზოლუციების წარმომდგენელი და დამცველი. ის განირჩეოდა ყველა დელეგატებისაგან გარეგნულადაც კი. ამ საიდუმლო სხდომაზე საიდგანაც ძალიან მოსალოდნელი იყო პირდაპირ ციხეში გამგზავრება და საამისოდ ყველა ფსიქოლოგიურად მომზადებული ვიყავით რამიშვილი მე ვნახე ერთად ერთი მომცინარი, კოხტად გამოწყობილი და ლამაზათ მისკვნილი გალსტუკით ისე, როგორც მე მას ვხედავდი რამოდენიმე წლის განმავლობაში შინაგან საქმეთა მინისტრის, როგორც საქართველოს მინისტრს. ამ პირველი შეხვედრის შემდეგ ჩვენ ერთმანეთი აღარ დაგვიკარგავს.

1910 წ. გერმანიიდან დაბრუნებული ნ. რამიშვილი საქტემბერში ჩამოდის გურიაში, სადაც მოგენახავს ნესტორ ჩხიკვაძის საშუალებით და ჩვენ ორი მას ვუწყოფთ პარტიულ კონფერენციას ხიდისთავში. აქ ის აკეთებს მოხსენებას სრულიად უჩვეულოს, იმ დროს პარტიული კრებებისთვის — საერთოშორისო პოლიტ. მდგომარეობა. გერმანია, რუსეთი, ნაციონალური საკითხი ავსტრია - გერმანიაში, ჩეხიის უფლებრივი მდგომარეობა და რუსეთში ასეთი მდგომარეობისათვის ბრძოლა საქართველოსათვის. ეროვნული საკითხისათვის გამოთქმული აზრის წინააღმდეგ

ნოეს გამოედგვა სრულიად მოულოდნელად კონფერენციაზე გამოცხადებული ბოლშევიკი მგელაძე (ვარდენი; დღეს უკვე თვით ბოლშევიკების მსხვერპლი), რომელიც ნოემ ორიოდ სიტყვით ჩააჩუმა. ხდება გურიის კომიტეტის არჩევა, ნოე გვაძღვეს შესაფერ ინსტრუქციას მე და ნესტორ ჩხიკვაძეს და გვპირდება ხშირად ნახვას და იმფორმაციის მოწოდებას მომავალი ამბების მოლოდინში რუსეთში.

არ გასულა ორი თვე, რომ ნოე დაატუსაღეს და გადაასახლეს როსტოვში, სადაც მე მას ასეთივე გადასახლებული ვხვდები 1912წ. შემოდგომაზე. ამ ხანად როსტოვში უკვე თავმოყრილია მთელი რიგი გამოჩენილი რევოლიუციონერები და სოციალისტები ქართული ინტელიგენციისა: გრ. ლორთქიფანიძე, აკ. ჩხენკელი (მე მას როსტოვში ველარ ვუსწრებ, რადგანაც ის ბრუნდება არალეგარულად საქართველოში მეოთხე სახელ. სათათბიროს არჩევნების დროს), პ. ჭიჭინაძე ს. დევდარიანი, რ. ჩიხლაძე ს. ფირცხალავა, ფ. მახარაძე, აბ. ენუქიძე და კიდევ რამდენიმე ათეული პარტიული მუშაკების, როგორც მუშათა ისე ინტელიგენტთა წრეებიდან. ნოე რამიშვილი იქ არის სული მთელი კოლონიის. ახლად ჩასულის ან ეტაპით ჩავარდნილის ქირისუფალი, მომწყობი, სამუშაოს მშოვნელი, დამხმარე საქმით, მრჩეველი, გამკლოვი, გამამხნევებელი. მსურველს აბრუნებს უკან საქართველოში, შოულობს ფულს, აძღვეს დავალებას; ბრუნდება ბევრი პარტიული მუშაობის გასაგრძელებლად და კავშირების აღსადგენად პარტიულ ორგანიზაციებში. ნ. რამიშვილი სარგებლობს როსტოვის რუს სოციალისტური და ნაწილობრივ რ დიკალური ინტელიგენციის პატივისცემით და არ არის ქართველი, რომ რაიმე შესაფერ ადგილზე არ იყოს მოწყობილი. როსტოვის ს. დ. კომიტეტი და პარტიის მეთაურები იყენებენ ნოეს ორგანიზაციულ გამოცდილებას და რჩევას მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნებში და პირველი შემთხვევაა, — რამოდენიმე ოლქიდან გაყავთ დეპუტატი ს. დ. ტულიაკოვი (12 დეპუტატში). თვითონ ნოე მსახურობს პურის სალენწავე მანქანების ერთ დიდ საჯაქრო ფირმაში, იქ ყველამ იცის რომ ის ს. დ. ბელადია.

არ მოსწონთ ეს, მაგრამ მოსწონთ მისი ზედმიწევნით დიდი კეთილსინდისიერება და სერიოზულობა. ის ყველას ხიბლავს მისი მოქნილობით და ფირმა მას არ ითხოვს სამსახურიდგან. კვირა - უქმე დღეებში და საზოგადოთ თავი სუფალ საათებში, ნოეს ერთოთახიან ბინაზე, სადაც ის ცხოვრობს თავის საყვარელ მეუღლე მართი, დადიან ქართველი ამხანაგები მოუპირებლად, უბოდიშოთ ამბების გასაგებათ, საკამათოდ, აზრთა გაცვლა გამოცვლისათვის, ის ყველაზე უფრო საყვარელი ამხანაგია იმ დროს როსტოვში, ყველასათვის უდავო ავტორიტეტია: თვით ფ. მახარაძე, რომელიც ვერავის ვერ იტანს მის სიახლოვეს, ნოეს საქმიანობის და სიყოჩაღის ქებაშია და ნოე მასაც ეხმარება ზოგიერთ საარსებო საკითხების მოწესრიგებაში. არ მახსოვს შემთხვევა, რომ იმ აუარებელ შეხვედრების დროს ნოეს „ადამიანური“ საქმეებზე ეღუპარაკა ვინმესთან, მუდამ პოლიტიკური, პარტია, საქართველოში მიმდინარე ბრძოლა, სად რომელი ამხანაგი არის, რას აკეთებთ, რომელმა რა უნდა გააკეთოს, სად წავიდეს და სხვ.

1913წ. ნოე მიემგზავრება პეტერბურგში და რამოდენიმე თვის განმავლობაში იქ, ცენტრალურ პარტიულ ორგანიზაციებში, პრესაში და სათათბიროს სოც - დემ. ფრაქციაში მუშაობის შემდეგ, როსტოვში გამოვლით, ბრუნდება საქართველოში არალეგალურად.

მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ გვწერს ყველას საქართველოდგან დაუბრუნდეთ სახლში არალეგალურად, შესაძლებელია თავის გატანა, სამსახურის შოვნაცო. წერილებში ფრთხილად წინასწარმეტყველობს დიდი ამბების დატრიალებას ამ ომის დროს. მართლაც მისი რჩევით ებრუნდებით უმრავლესობა და ნელნელა ეწყობიან ამხანაგები ომის დროს შექმნილ სხვადასხვა დაწესებულებებში.

ნოე რამიშვილი საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მინისტრის როლში. — ეს ხომ საამაყო და ბრწყინვალე ფიგურაა ქართველი ხალხის იმ დროინდელ ხელმძღვანელთა შორის. როგორც ბრწყინვალე და საამაყო მთელი ეს ხანმოკლე დრო საქართველოს საერთო

ისტორიაში. აქ ნოემ გამოიჩინა მთელი თავისი ნიჭი, ოსტატობა, მამაცობა, გამჭრიახობა და შრომის, შეუწყვეტელი შრომის ამტანლობა. ეს უბედნიერესი და უმწვერვალესი ხანა ნოე რამიშვილის ცხოვრებაში, ნაწილობრივ უკვე დახასიათებული იყო და მას მოელის კიდევ დამატება და გაშუქება. აღვნიშნავთ მხოლოდ ზოგიერთ დეტალებს, როგორც ყველა დიდ აქტიურ, ტემპერამენტით სავსე მოღვაწეებზე, ისე ნოეს პირად თვისებებზე სხვადასხვა აზრი იყო გავრცელებული გარეშე საზოგადოებაში. ხშირად გაიგონებდით: მშრალი, უგულო, შეუბრალებელი, მიუკარაველი არისო; მისთვის არსებობს საქმე, მხოლოდ მისი პროგრამა და სხვ. ჩვენი დამოუკიდებლობის ხანაში, დღიდან მისი გამოცხადებისა, კატასტროფის უკანასკნელ დღემდის, მე წილად მხედა ვყოფილიყავი მოწმე მისი ურთიერთობის გარეშე საზოგადოებასთან და საზოგადოთ მის გარშემო მყოფ ადამიანებთან, რამდენათაც ეს მიმდინარეობდა მინისტრის ფუნქციის შესრულების დროს თვით უწყების კედლებში. არ მახსოვს შემთხვევა რომ ნოესთან ლაპარაკის, თხოვნის, მიმართვის შემდეგ ვინმე მისგან უკმაყოფილო გამოსულიყოს. იყო შემთვევები პირდაპირ აღტაცების და დიდი კმაყოფილების.

აღლევებული, შეშინებული, იმედდაკარგული მნახველი ხშირად თისგან ბრუნდებოდა დამფიქრებული და დაიძვდებოდა. მასთან მოლაპარაკეს, ყველაზე უფრო ის ხიზლავდა, რომ ხოე უცბად გაუგებდა მას წუხილს, გაუკეთებდა თვითონ ფორთულიროვკას საგანს თხოვნისა და თუ ეს 'ძეშაძლებელი იყო იძავე წაშსვე გასცემდა განკარგულებას მის შესასრულებლად. ხათლად მახსოვს: პეტერბურგის სამოსწავლო ოლქის ყოფილმა მზრუნველმა პრუტჩენკომ (ემიგრაცია ჩვენში), ნოესთან აღდნეციის შემდეგ გაძო. ცნადა : ესლა კი მივხვდი თუ რატომ ხართ ყველა აქ ასე მაგრათ და ასე ამაყურათ გეჭირავთ თავიო. როცა ასეთი ადამიანები, როგორც ნოე რამიშვილი მართავს თქვენ რესპუბლიკასო.; ჩემ სიცოცხლეში ბევრ აღდნეციაზე ვყოფილვარ., ბევრ მინისტრებთან მილაპარაკია, მაგრამ ასეთი ნათელი აზრის მქონეს მე პირველად ვხედავო. გთხოვთ გადასცეთ რამიშვილს ჩემი აღტაცება და თუ საქირო დავრჩები მიგულეზდეს სრულ მის განკარგულებაშიო (ნოე მაშინ განათლების მინისტრიც იყო) . შინაგან საქმეთა სამინისტროში არსებობდა განყოფილება ხელმოკლეთა და გაჭივრებულთა დასახმარებლად. ყოველ დღე მიდიოდნენ დახმარებისათვის. არ ყოფილა შემთხვევა, რომ მინისტრ რამიშვილს ოდესმე ეკითხოს მთხოვნელის პოლიტიკური მიმართულება ან წოდებრივი მდგომარეობა. ხშირად ყოფილა შემთხვევა, რომ მასთან, რაიმე თხოვნით მოსულა ეინმე თავად - აზნაურთა წოდებიდან, — ლაპარაკიდან გამორკვეულა რომ მთხოვნელი გაჭირვებულა, მაგრამ ამაზე არ ლაპარაკობს თავმოყვარეობის გამო, ნოეს, იშვიათი ტაქტით, შეუშინებლად, დაუვალეზა მოხელესათვის, რომ გმოეწერა რაიმე დახმარება მისთვის.

შინაგან საქ. სამინისტროში გადმოვიდა მემკვიდრეობით ყოფ. მეფის ნაცვალის კანცელარიის მოხელეები. ნოე სცილილობდა კანცელარიის გაეროვნებას, რომ მოხელეები ყოფილიყვნენ ქართველები, ქართულის მცოდნენი და საქმის ქართულად მწარმოებლები მიუხედავად პოლიტიკური მიმართულებისა; ამტკიცებდა რა ახლად მიღებულ მოხელეს, მისთვის სახელმძღვანელო იყო მხოლოდ ქართუ-

ლის კარგად ცოდნა, ამიტომ როცა 1920 წელს დეპუტატმა გრ. ვეშაპელმა შეიტანა შეკითხვა დამფუძნებელ კრებაში, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრმა გაავსო თავისი კანცელარია სოც - დემოკრატებითო, ნოეს დიდი შრომა არ დასჭირებია დაუყოვნებლივ უარეყო ეს და დამტკიცებია, რომ გარდა მისი პირადი მდივნისა, მას პარტიული ამხნგები მოხელეებად არ ჰყავდა.

ამ მაგალითებით აშკარად მტკიცდება როგორ ბრძნულად და ადამიანურათ აყენებდა ნოე რამიშვილი თავის სოციალისტურ პოლიტიკას ეროვნულ ცხოვრების სამსახურში, რასაც ის აგრძელებდა უცხოეთში მისი მოღვაწეობის გადმოტანის შემდეგაც.

ეს პატარა დახასიათება არ იქნებოდა სრული, რომ არ დაეძინო ერთი რამ და ამას ძვირფასი ამხანაგის და მეგობრის პატივისცემა მოითხოვს. ნოეს ჰქონდა ერთი ნაკლი და ეს იყო, რომ ის მეტისმეტი მგრძნობიარე იყო საზოგადოებრივი აზრისადმი და ხშირად მზად იყო მეტად დაახლოებული და ერთგული მეგობარი მოეგლიჯა გულდიდან, თუ ის ნოეს ამჟამად აღარ მიაჩნდა საპარტებლოდ საქმისათვის. ამავე დროს ნოეს გადარწმუნება საბუთებით იყო მეტად ადვილი და მას არა დროს არ მიაჩნდა თავმოყვარეობის საკითხათ მიღებული დადგენილების გადასინჯვა და შეცვლა.

მე ვიყავი მოწმე, მეტი ვინმე სხვა, უკანასკნელად როგორ იღბეჭდებოდა მის სულში და გულში რუსეთის თავდასხმა საქართველოზე და რასაც განიცდიდა ეს უდიდესი ქართველი ამ ეროვნული სასოწარკვეთილების დროს. ამის აღწერა უნდა გადაიდვას სხვა დროისათვის.

დღეს კი წლის თავზე ნოე რამიშვილის ტრადიკული დაღუპვისა, დაე, ეს ორიოდე სტრიქონი იყოს წვლილი მისი ღირსეული დაფასებისთვის მომავალში..

ემელიან ლომთათიძე.

პრალა.

ბ. მენაღარიშვილი.

როგორ მოხდა!

(„ბრძოლის ხმა“. დეკემბერი 1930 წ.)

შაბათ საღამოს სახლში ნოეს წერილი დამხვდა, რომელშიც, პარტიულ კრების გამო, კვირას თოთხმეტ საათზე და თხუთმეტ წუთზე „პორტორღეანზე“ შეხვედრას მთხოვდა. — იქ შევხვდეთ ერთმანეთს და იქიდან კრებაზე წავიდეთო — მწერდა. სრულ თოთხმეტ საათზე და თხუთმეტ წუთზე მივედი „კაფე მარეშალ ურდენ“-ში, სადაც ნოე ახლადმოსული დამხვდა და პალტოს იძრობდა. დავსხედით; კრების ზოგიერთ საკითხებზე ვიმუშაიფეთ. სამის ნახევარზე მეტროში ჩაეჯექით და კრებაზე წავედით გზაში განსვენებული სულ პარტიულ და ეროვნულ საქმეებზე მსჯელობდა; მომავალ საქმიანობას ითვალისწინებდა, საქართველოში მუშაობის გაცხოველებაზე თავის აზრს მაცნობდა. ამ მუშაიფში ამოვედით „პლას დ'იტალი“-ზე და „გობლენის“ ქუჩას დავეყვით. ნოე მარჯვნივ მომყობა. როდესაც გავუსწორდით მეცამეტე უბნის თვითმართველობას თ მიწის სამუშევარისათვის აგებულ ჯებრებს, ნოე შეკითხება: — სანდრო! რას ფიქრობ საქართველოში მუშაობის შესახებ?.. და უცებ ორჯერ გაფარდა რევოლვერი. ქუჩა ხალხითაა გაჭედილი. ხალხი დაფრთხა და ჩვენს ირგვლივ ქუჩა დაცარიელდა. . . ვხედავ, ნახევარი მეტრის მანძილზე, რევოლვერის ტუჩი შუბლში შემომყურებს. — ვხედავ ჭანუყვაძეა. აღარ მიფიქრია დ: რაც ძალი და ღონე მქონდა თავი ვაძგერე ნიკაპზე. ამ დროს გავარდა: მესამე და შუბლში დამიზნებული ტყვია თავის მარცხენა მხარეს გამეკრა. ვფიქრობ დაჭრილი ვარ, მაგრამ მკვლელი ხომ ჩემს ხელშია. ერთმანეთს დავეტაკეთ, — ვცდილობ იარაღი ავართვა; ის კი ეძებს შესაფერის მდგომარეობას, რომ ტყვია მომიძღვნას, მომკლას და გაიქცეს. (ჩუსტები ეცვა, გასაქცევად მომზადებული იყო). მარცხენა ხელით იარაღიან ხელს ვუჭერ, მარჯვენა ხელით

კი სახეში ვურტყამ, მინდა დავასუსტო და განავიარაღო. ნოეს რა დამართა არ ვიცი; მე ის დაჭრილი მგონია და აი ამდროს, ამ ქიდილში თვალი მოვკარი, რომ ჩემი ნოე ქვეყენილზე გშხლართულიყო, ერთი წამით თვალი დამიბნელდა. ამით ლაჩარმა მკვლელმა ისარგებლა და მომინდომა რევოლვერის ტუჩის საფეთქელზე შოდება, მაგრამ ჩემი დაბნევა წამიერი იყო; ნახულის შთაბეჭდილებით ხელი აუკარი და შეოთხეც და მეხუთეც ჩემს თავზე გავარდა. ეხლა, უკვე ცემით მისუსტებული ჭანუყვადე დიდ წინააღმდეგობას ველარ მიწვეს; ერთი გამარძოლებაც და ის ჩაიკეცა, რავოლვერი ხელთ ჩამივარდა. . . სიკვდილს უკვე ხალხმა გადა რჩინა. ეს ყველაფერი ოთხ-ხუთ წუთში გათავდა.

გასიხლიანებული, ცხვირპირდამტვრეული, მაგრამ სანწუხაროდ ცოცხალი, ლაჩარი ჭანუყვადე პოლიცემ წაიყვანა. მხოლოდ კომისარიატში გავიგე, რომ ჩემი ძვირფასი ნოე იქვე გარდაცვლილიყო. არც ამოკენეს, არც ძახლი მისგან არ გამიგონია, ან რომც დაეკენესა რას გავიგონებდი. ან რას ვუშველიდი მე უბედური! ვერც ვუშველე ვერც თავი შევაკალი; ეს მწვაეს და მდაგავს, ეს ტკვილებს მიძრავს და მსჩრჩობს.

აქვე უნდა გავფანტო გაზეთებში გავრცელებული ჭორი, ვითომ ლაჩარმა ჭანუყვადემ ნოეს დაუძახა: — მე ვარ მოვდივარო. — ეს გაზეთების მიერ მოგონილი ზღაპარია. — არავით რი დაძახილი, არამედ ფარულად, ქურდულათ შენობის ყურეს ამოფარებული თავს დაგვესხა მოულოდნელათ ლაჩრულთ. ის კიდევ საკითხია, რომ ჭანუყვადე ვაჟკაცი ყოფილიყო და ვაჟკაცურათ მოსულიყო ვისი ცხედარი იქნებოდა ეხლა დასამარხათ გამზადებული, მაგრამ მოსყიდულ მკვლელს როდის ჰქონია ვაჟკაცობა, რომ ჭანუყვადეს, ბუნებით ლაჩარს ჰქონებოდა!

სიტყვა წარმოთქმული დიკანოზ ილიას მიერ
პარიზის ქართულ ეკლესიაში, ნოე რამიშვილის პანაშვიდ
ზე 7 დეკემბერს 1980 წელს.

ნოე რამიშვილის მოსახსენებლად, ჩვენი დღევანდელი ლოცვა ჩვენს ეკლესიაში არის თავდაპირველად სულიერი საქმე — საქმე რწმენისა მოწყალე ღვთისადმი, ვისაც უყვარს ადამიანი და იცნობს მას თავის უკანასკნელ სიმართლეში—თვით ადამიანის გაგების ზევით.

პანაშვიდი ჩვენი არის პირველყოვლისა ლოცვა მონისა ღვთისა, ნოე რამიშვილის სულის სამარადისო მოსვენებისათვის. ციური მარადისობა არ აუქმებს მიწიურ ბედისწერას; ის მხოლოდ, თვითეულ ჩვენგანისათვის აძლევს მას სულ სხვა განზომილებას. ამიტომ, ნება მიბოძეთ, დაგისურათხატოთ დაუფიწყარი პიროვნება და მისი ტრადიკული სიკედილი.

ნოე რამიშვილი, დამოუკიდებელ საქართველოს კანონიერი ეროვნული მთავრობის, რომელმაც იძულებით დატოვა სამშობლო, მოკლულ იქნა ამ ორმოცდაათი წლის წინათ პარიზის ერთ-ერთ ქაჩაზე. ზოგიერთების მებსიერებაში კიდევაც დარჩენილი ხსოვნა ამ განსაკუთრებული ენერჯის მქონე, უკომპრომისო ადამიანის.

ახალგაზრდობისათვის არ იქნება ინტერესმოკლბული მოსმენა და გახსენება მისი ცხოვრების სარბიელისა, რომელიც იყო ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი ახლად აღორძინებულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოსი, რომელმაც გაიარა მრავალი შემზარავი ტრადიკული ბედის უკუღმართობა, თვითმყოფება, მაგრამ კვლავ აღსდგა ფერფლიდან ვით ანტიური მითოლოგიური ფენიქსი.

ენერგიულობა და ყველა ვალდებულების ნებაყოფლობითი აღება საქართველოს დამოუკიდებლობის აღსადგენად, იყო მიზეზი იმისა, რომ მას იწვევდნენ ყველა მთავრობების წევრად, მეტად რთულ და საშიშ მდგომარეობაში, რაც შედეგი იყო პირველი მსოფლიო ომის გართულების და მკვეთრი ნახტომების ბოლშევიკური რევოლუციისა, რომელიც ემუქრებოდა რუსეთის ყველა მეზობლებს.

საშიშროება და საფრთხე მოგველოდა ყოველ მხრიდან; ჩვენს ბედზე ვერავითარმა ძალამ ვერ გასტეხა ჩვენი გამძლეობა, ვერ შეზღავნა ჩვენი ერის სინდისი. ეროვნულ მთლიანობის შეგნებამ, რომელიც არასოდეს არ დარღვეულა, მოძრაობაში მოიყვანა ყველა ფენები ჩვენი ერისა, რის საშუალებითაც საქართველომ შესძლო თავისუფალ ერთა რიგებში ჩამდგარიყო.

როცა დაიშალა ამიერკავკასიის სეიმი, და ამგვარად — კავკასიის მთლიანობაც, მაშინ, ქართული ეროვნული ყრილობის პირველი ამოცანა გახდა ჩვენი უძველესი ქვეყნის დამოუკიდებლობის გამოცხადება—1918 წლის 26 მაისს. ამ დამოუკიდებელ საქართველოს პირველი მთავრობის თავმჯდომარე იყო რამიშვილი, და ყველ შემდეგ მთავრობაში კი შინაგან საქმეთა მინისტრი, რაც იყო მეტად სარისკო იმდროინდელ მლეღვარე დროს, მ გრამ ახალგაზრდა ენერგიულ მინისტრმა შესძლო ყველა საშიშროების ენერგიულმა მინისტრმა შესძლო ყველა საშიშროების დათრგუნვა, რომელიც იბადებოდა უცხოთა წაქეზებით.

თვენახევრიან უთანასწორო ომის შემდეგ მომხდარმა საქართველოს დაპყრობამ ბევრი ქართველი აიძულა სამშობლო დაეტოვებია. მშობლიურ მიწის დაკარგვით სხვა ბედში ჩავარდნილები, უცხოეთში განიცდიდნენ უდიდეს გაჭირვებას, მაგრამ იმავე დროს გახდნენ ცოცხალი მოწმენი და მლალადებელნი იმ ისტორიულ აუცილებლობისა, რომ ყველა ადამიანს და ხალხს უნდა მიენიჭოს თავისუფლება.

ნოე რამშვილმა, ლტოლვილობაში, მთელი მისი ნებაყოფლობით მიღებული მოვალეობა, თავისი ენერგია, უკომპრომისოთ, ჩვენი ქვეყნის დამპყრობელების წინააღ-

მდეგ მიმართა. მან აღადგინა, ადრეული გზით, კავშირი სამშობლოში ყველა თავისუფლებისათვის მებრძოლ ძალებთან. მან შესძლო სრული გადაბმა ემიგრაციისა სამშობლოსთან.

მის აქტიურ და ეფექტიურ წარმატებით ჩატარებულ ბრძოლებს ვერ ურიგდებიან ჩვენი ქვეყნის დამპყრობელნი და გადასწყვეტეს მისი ფიზიკურად მოსპობა. მტერმა თავის ბნელი საქმის მონაწილე კაცთა დახმარებით, მოახერხეს ერთი ემიგრანტის დამუშავება და ამგვარად მიზანს მიაღწიეს.

ნოე რამიშვილმა, თავისი ტრალიკული სიკვდილითაც-კი უზენაესი სამსახური გაუწია ჩვენს ქვეყანას. მისი სიკვდილი არ არის სხვათაშორისა ამბავი, იგი იქცა ნამდვილ სიმბოლოდ იმ დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლისა, რომელიც არსებობს ჩვენს ქვეყანაში ძალით დამყარებულ ხელისუფლებასა და ეროვნულ ემიგრაციას შორის.

ახლა ვილოცოთ ყველამ ერთად — ეროვნული ერთობით, იმ პირისათვის, რომელიც იყო თავდადებული მსახური ქვეყნისა და შეურიგებელი მტერი დამპყრობელებისა. მან განიცადა აღსასრული მოულოდნელი მძვინვარე ძაღდობით და აღიმართა ვით სიმბოლო, რომელსაც ვერ გასცვეთს დროთა ბრუნვა. მისი მსხვრპლად ვაღება უნაყოფო არ დარჩება და ღმერთმა მიიღოს მართალ საქმეთ ეს მისი ღვაწლი.

ვილოცოთ! ჩვენი ქვეყნისათვის და მისი ტანჯული ხალხისათვის — ჩვენი ემიგრაციისათვისაც, რომელიც არის განუყოფელი ნაწილი ჩვენი ერისა — თვითონაც რომ განიცდის წამებას.

დასასრულ კვლავ ვილოცოთ ნოე რამიშვილისათვის, რათა საუკუნო იყოს ხსენება მისი.

(ფრანგულიდან თარგმნა ლ. ფაღავამ.)

დაბადებიდან 100 და დაღუპვიდან 50 წელი შესრულდა მას აქეთ, რაც დაეკარგეთ ნოე რ. მიშვილი. ძვირფასი იყო ის დღე, როცა მან წუთისოფელი იხილა და შემდეგ ჩადგა საქართველოს სამსახურში. ნებას ვაძლევ ჩემ თავს მოვიგონო ჩემი ზოგიერთი ურთიერთობა ნოე რამიშვილთან.

ნავთლულის პარტიული უჯრედის მდივანი ვიყავი, დამავალეს კრებაზე მომეყვანა ნოე რ. მიშვილი, არ შეუძლია ყველამ განიცადოს, თუ რა არის ახალგაზრდის განცდა, როცა იგი უახლოვდება დიდ პიროვნებას, მე გავეშურე ცენტრში და ზოგიერთი ამხანაგების საშუალებით შევეძელი მისი ნახვა. მიმიღო გაღიმებული სახით და შემეკითხა: „რატომ შეწუხებულხართ ყმაწვილო“. მე აუხსენი საქმის მდგომარეობა. სიმოვნებით დამთანხმდა. მეორე დღესვე ეტლი მიუყვანე, გზაზე მაძლევდა დარიგებებს, რასაც სულგანაბული ვუსმენდი. მივედი. — დარბაზი სავსე იყო მუშებით. უმთავრესად კახელები, სასაქლოის მუშები. დაინახეს თუ არა ნოე, შეიქნა შეძახილი „გაუმარჯოს ჩვენს ნოეს“. სიტყვა დაახლოებით ერთი საათი გაგრძელდა, გათავებისას ოვაციები გაუმართეს. უკან დაბრუნებისას არ მოისურვა წამოეყოლოდი, მე მარტო დაებრუნდებო.

ნავთლულში არსებობდა სამხედრო საავადმყოფო, რომლის მართველი იყო გარუსებული ექიმი ლულაძე, რომელმაც აავსო შავრაზმელებით და რუსებით საავადმყოფო, აქ აღმოჩნდა ივანოვი, ჯ. მუში, რომელიც შემდეგ დახვრეტილი იქნა ზესტაფონში. ლულაძესთან მუდმივ კონფლიქტში იყვნენ ქართველი ექიმები, ვერაფერი გააწყვეს შეადგინეს დელეგაცია, როგორც მართველი პარტიის მდივანი მეც გამიყოლიეს. ნოემ დელეგაცია მიიღო და მას ყოველგვარი დახმარება აღუთქვა. არ გასულა ერთი კვირა ლულაძე მოხსნილი იქმნა თანადებობიდან და მის ადგილას დანიშნეს ექიმი თიკანაძე, მგონი დღეს აკადემიკოსი ბრძანდება. დაითხოვეს უცხო პირები და ასე ნოეს წყალობით საავადმყოფო გაქართულდა. ხალხს ნოე ძლიერ უყ-

ვარდა, ყოველი მხრიდან მოითხოვდნენ, მაგრამ ამის მოცალეობა აღარ ჰქონდა. ხ.ლხმა მას ჩააბარა დამუკიდებლობის პირველი მთავრობის თავმჯდომარეობა და არც შემცდარა. ის იყო ერთი პირველთაგანი, რომელმაც საქართველოს ეროვნული საკითხი გარკვეულად დააყენა პარტიაში, ჯერ კიდევ 1916 წელს, პირველი დიდი ომის დროს, ჩვენი ერის იმ სახიფათო ხანაში.

იმ წელიწადს, სოფ. ჯუნჯუთაში, ლანჩხუთის საზოგადოება, ძესდგა, ძეტად საიღუმლო, და სახიფათო კონფერენცია, რომელსაც დაესწრებ პარტიის პასუხისმგებელი პირები. ამ კონფერენციაზე ნოე რამიშვილის წინადადებით ძიდებული იქმნა გადაწყვეტილება: „იმ შემთხვევაში თუ, რუსები კავკასიის ფრონტს მოხსნიან და წავლენ საქართველოდან — გამოცხადებული იქნება დამოუკიდებლობა და შესდგება საქართველოს მთავრობა. ცნობილი მიზეზების გამო, ეს დადგენილება ინახებოდა საიდუმლოდ.

მაშინ, როცა რუსეთში ხოცვა-ჟლეტა იყო, ცეცხლში იწოდა მთელი რუსეთი, საქართველოში სიწყინარე სუფევდა. მ.ს ძლიერ უყვარდა ახალგაზრდობა. მისი ხშირი სტუმარი იყო გოგიტა ფალავა, რომელსაც მიჰყავდა მასთან ახალგაზრდები და გაიმართებოდა მათ-შორის აზრთა გაცვლა-გამოცვლა საქვეყნო საკითხებზე.

ნოეს ყავდა, უსათუოდ, მოწინააღმდეგეები და მოკრიტიკენი, მაგრამ ყოველ გაჭივრების დროს მისკენ ევირათ თვალი, აფასებდნენ მ.ს, როგორც ღირსეულ და მაგარ სახელმწიფო მოღვაწეს. უცხოეთში მან სხვა პოლიტიკურ მოღვაწეებთან ერთად ჩამოიარა ევროპის დიდი სახელმწიფოები, სადაც გამოქონდათ რეზოლუციები, მოითხოვდნენ საოკუპაციო ჯარების გყვანას. მან დასწერა „ისტორიული მატერიალიზმი“. ხელმძღვანელობდა ყველა პარტიულ გამოცემებს ნოე ჟორდანიას მეთაურობით. მან წარუდგინა პოლონეთის გმირს პილსუდსკის ყველა პარტიების წარმომადგენლნი, რომელსაც შეზდევ ეთქვა: „სამშობლოს რომელსაც ასეთი შვილი ჰყავს არ დაიღუ-

ბებო“. ამ მოლაპარაკების შედეგ იყო ჟურნალ „პრომეთეს“ დაარსება.

ერთს შავ დღეს, როცა ნოე პარტ. კრებაზე მიდიოდა, ჩვენი ქვეყნის მტრებმა, ისარგებლეს ს ქართველოს უღირსი შვილით რომელმაც მის სიცოცხლეს ვერაგულად ბოლო მოუღო. როცა კომისარიატში მისი ღარიბული ტანთსაცმელი ნახეს, პოლიციელებს მეტად გაუკვირდათ.

კრებიდან ნოე ჟორდანია გავაცილეთ, გზაზე ხმა არ ამოუღია, როცა მის სახლში მივედი, „ცალი ხელი მომქრესო“ თქვა და თან დაუმატა:

„ვისაც მისი პატივისცემა გინდათ მიჰყევით მის გზასო“.

ნოე არ ფიქრობდა საკუთარ თავზე, მისთვის ოჯახის შემდეგ მხოლოდ სამშობლო არსებობდა და უკანასკნელ წუთამდე მხოლოდ მას ემსახურა.

მას სამგლოვიარო წერილი მიუძღვნა საფრანგეთის ცენტრალურ ორგანოში, საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის ლიდერმა ლეონ ბლიუმმა. აგრეთვე ბრიუსელის, და გერმანიის სოციალისტურმა ჟურნალებმა, საქართველოს მეგობარმა რენოდელმა სპეციალურ ნომერში თავის „ლ ვი სოციალისტში“.

ვის შეუძლია დაივიწყოს ქვეყნის მოჭირნახულე, მედგარი მებრძოლი და თავისი ქვეყნისათვის თავდადებული.

მისი სახელი მუდამ იცოცხლებს ერში! მას ვერ დაივიწყებს საქართველო, რომელსაც მან თავი შესწირა!

პ. სარჯველაძე.

[I] = [I]

დამარცხებული, მარბამ დაუჩოქებული

გასულ წელში, მკვლელობის ორმოცდათ. წლისთავი შესრულდ, ხოლო წელს დაბადების ასი წლისთავი უსრულდება ნოე რამიშვილს. ამ ორმაგ მნიშვნელოვან თარიღის აღსანიშნავად, განსვენებულის პოლიტიკური მეგობრები სცემენ „ჩვენი დროშა“ - ს განსაკუთრებულ ნომერს,

რაც საჭირო და მისასალმებელია საერთო ქართული საქ-
მისათვის სასარგებლო. ამ მანიფესტაციაში მონაწილეობას
უნდა ღებულობდნენ არა სოციალისტებიც. ვახდა რა და-
მოუკიდებელ საქართველოს პირველი დროებითი მთავ-
რობის თ. ვეჯდომარე, ნოე რამიშვილი აღარ ეკუთვნის
მხოლოდ სოციალ - დემოკრატიულ პარტიას, ის, აგრეთვე,
შევიდა და დამკვიდრდა საქართველოს სახელმწიფო მოღ-
ვაწეთა პანთეონში, შეიძლება ზოგს ის მოსწონდეს, ზოგს
არა, ასეთია ბედი ყველა პოლიტიკურ მოღვაწისა, მაგრამ
აღარავის აღარ ძალუძს მისი იქიდან გამოდევნა.

გადმოცემის მიხედვით, ხალგაზრდა თემისტოკლეს,
რომელიც საზოგადო მოღვაწეობის ს პარეზით იყო გატა-
ცებული, მამამისმა, რომელსაც სურდა: შვილის ნიჭი სხვა
უფრო ნაკლებად სახიფათო გზით წარემართა, მიუთითა
ადამიანის თავის ქალაზე, რომელიც ზღვას გამოეროცა და
უთხრა: აი, ესაა ბოლო სახელმწიფო მოღვაწისათ. ნოე
რ მიშვილის ცხოვრება დადასტურებდა ამ ძველთაძველი
სიბრძნისა, — 50 წლის ჯან-ლონით და ენერგიით საგსე, ის
მსხვერპლი ვახდა უცხო მიწაზე მისივე თ. ნამებრძოლისა
და ხელქვეითისა. ასეთი ტრაგიკული დასასრული კიდევ
უფრო შარავანდელით მოსაგსე, უმისოდ. ც სახელგანთ-
ქმულ მოღვაწის პიროვნებას.

როგორც სოციალისტი ნოე რამიშვილი იყო ინტერნა-
ციონალისტი, მიუხედავად ამისა ის მაგრად დგას მშობლი-
ურ მიწაზე და ემსახურება ქართველ ხალხის ინტერესებს.

კიდევ ერთი ამბის აღნიშვნა საჭიროა ნ. რ. პიროვნების
გასაგებად. მან სამშობლო, მისი დედაქ. ლაქი აირჩი მისი
პოლიტიკური კარიერის ასპარეზად, და გაიზიარა თავისი
ხალხის ქირ - ვარამი და სიხარული, აქ მოიპოვა სახელი
და გავლენა, აქ მოუსწრო რუსეთის რევოლუციამ, აქ და-
რჩა ის ამ რევოლუციის გასანვითარებლად, მის ეროვნულ
რევოლუცი დ გადასაქცევად. ამაშია გასაღები ნოე რამი-
შვილის პიროვნების და მისი შემდეგი პოლიტიკური კარი-
ერის .

ნ. რამიშვილი სრულიად ახალგაზრდა ჩაება რევოლუ-
ციურ სტიქიაში, ამის გამო უნივერსიტეტიდან გამოორიცხუ

ლი, ის მთელი თავისი ნიჭით და ენერგიით ებმება თვით-მპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. უკვე 1902 - 3 წლებში მასზე ლაპარაკობენ როგორც ბათუმის მუშების და გურიის გლეხების რევოლუციური მოძრაობის ორგანიზატორზე. 1905 წელში, ნ. რაძიშვილი ემხრობა მარტოვისა და ყორღანის პოზიციას პარტიის ორგანიზაციის საკითხში, ე. ი. მენშევიზმს და როგორც პროპაგანდისტმა, მან ლენინის მიმდევარ ბოლშევიკების გავლენისაგან გაწმინდა საქართველოს სოც. დემოკრატიული ორგანიზაციები. იმ დროს ბევრს არ ესმოდა ამ ძმათა შორის ატეხილი ომის საჭიროება; ისტორიამ დაამტკიცა ამ ბრძოლის არამც თუ საჭიროება, არამედ აუცილებლობაც და დიდმნიშვნელოვანებაც, რადგანაც ლენინის მიერ შექმნილი ჯერ ფრაქცია, შემდეგ პარტია დაუძინებელი მტერი გამოდგა იმ თავისუფლების იდეალების, რომლისთვისაც სიცოცხლეს სწირავდა, მსოფლიოს მილიონობით სოციალისტი.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყების წინ, ნოე რამიშვილს უკვე გავლენიანი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწის სახელი აქვს დამკვიდრებული, არა მხოლოდ მიაპარტიაში, არამედ მის გარედაც. ის ერთი იშვიათადანი ქართველია თბილისის ქალაქის თვითმართველობის გამგეობაში. 1914 წელში თურქებმა სასტიკად დაამარცხეს რუსეთის ჯარები სარაკამიშთან. გავრცელდა ხმები, რომ რუსები სტოებენ კავკასიას. თბილისში პანიკა...

ამ დროს, ქართული ინტელიგენცია, ქალაქის თვითმართველობის ქართველი წევრების ინიციატივით ქმნის თავდაცვის საბჭოს ნოე რამიშვილის თავმჯდომარეობით. რუსებმა მალე გამოასწორეს სამხედრო მდგომარეობა თუჩქეთის ფრონტზე და თავდაცვის საბჭოს აღარ გადაუდგამს რაიმე ნაბიჯი, მაგრამ მაინც ეს ამბავი მოწმობს, რომ პასუხისმგებელ ქართველ მოღვაწეთა შორის ამ დროს უკვე მომწიფებულია აზრი რუსეთიდან გამოყოფისა და, რომ ამ საქმსათვის ნოე რამიშვილი სარგებლობს ეროვნუ-

ლი ძალების ნდობით. ამიტომ ვასაკავირო აღარ არის სამოთხი წლის შემდეგ ამისა, როცა რუსეთი რევოლუციონისა და სამოქალაქო ომის ქარცეცხლშია და, როცა საქართველო დამოუკიდებლობას აცხადებს, მის დროებით მთავრობის თავმჯდომარედ, ისევ ნოე რამიშვილია არჩეული. შემდეგაც, როცა ის თავის თანამდებობას მის უფროს პოლიტიკურ ამხანაგს, ნოე ყორღანიას აბარებს, ნოე რამიშვილი ასრულებს მეტად საპასუხისმგებლო შინაგან საქმეთა მინისტრის თანამდებობას და საერთოდ, მთავრობაში სარგებლობს დიდი ავტორიტეტით.

აქ საინტერესოა აღვნიშნოთ ორი სახელმწიფო მოღვაწის, ნოე ყორღანიასი და ნ. რამიშვილის, ურთიერთისადმი ნდობა, პატივისცემა და თანხმობა, რაც სიკვდილამდე გაგრძელდა. ნ. რამიშვილი უყოყმანოდ ამოუდგა გვერდში ნ. ყორღანიას და ლოიალური თანამშრომლობით მათ დასტოვეს მისაბაძი მაგალითი. უახლოესი თანამებრძოლისა და მეგობრის ღრმა წუხილი სჩანს ნოე ყორღანიას მიერ დაწერილ ნ. რამიშვილის ნეკროლოგიდან, როცა ის ამბობს: „დაეკარგეთ დიდი ქართველი, დიდი ამხანაგი... კაცი რკინის აგებულობის, ფოლადის ხასიათის, დაუშრეტელი წყარო ენერჯის, მხნეობის და თავის დადების...“ ეს როდი გახლავთ დიპლომატიური, შინაარს მოკლებული სიტყვები, არამედ მკითხველი გრძნობს, რომ ეს სიტყვები ავტორის ღრმა გულიდან მომდინარეობენ და ისინი გამოხატავენ მათ რეალურ ურთიერთ განწყობილებას.

დამარცხდა დამოუკიდებელი საქართველო, მთავრობა ტოვებს სამშობლოს; უკანასკნელი წუთებია ბათუმში, წუთები იმედების ვაცრუების, გულგატეხილობის, სევდისა და ბოლმის. ვინც ნ. რამიშვილს მაშინ ნახულობს განცვიფრებულია მისი მხნეობით; ემშვიდობება მის მეგობრებს ისე, თითქოს ვასასეირნებლად მიდიოდეს და სულ მალე უკან უნდა დაბრუნდეს. დარჩენილებს აძლევს დირექტივებს და ამხნევებს.

უცხოეთშიაც ნ. რამიშვილი აწარმოებს დაუღალავ პოლიტიკურ საქმიანობას. ის საფრანგეთიდან ხელმძღვანე-

ლობს სამშობლოში წარმოებულ ბრძოლებს, რომლის კულმინაციური წერტილიც 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება იყო. აქაც დამარცხდა ქართველი ხალხი და კიდევ ერთხელ გაუცრუვდა იმედები ნ. რამიშვილს, მაგრამ ვერც ამან ვერ გასტეხა მისი უტეხი ნებისყოფა და კვლავ ახალი გზების და საშუალებების ძიება დაიწყო სამშობლოს გასანთავისუფლებლად, მაგრამ მკვლელის ტყვიამ აღარ დააცალა მას.

ვერავეთარმა დამარცხებამ ვერ დასცა მისი სული, ვერ გატეხა მისი ნებისყოფა. მხოლოდ სიკვდილის წინაშე დაიჩოქა მან, მაგრამ სიკვდილის წინაშე ხომ ტიტანებიც უძღურნი არიან.

გიორგი წერეთელი.

ნოე რამიშვილის ხსოვნას

ნოე რამიშვილი ეკუთვნოდა იმ პატარა წრეს, რომელმაც შემოიტანა საქართველოში სოციალისტური და დემოკრატიული იდეა. ჯერ იბრძოლეს იმ იდეისათვის, ხოლო შემდეგ, როდესაც საშუალება მიეცათ განახორციელებს კიდევ.

ნოე რამიშვილმა და მისმა ამხანაგებმა ისარგებლეს რუსეთში შექმნილი მდგომარეობით, გამოაცხადეს საქართველოს დამოუკიდებლობა, მეტად რთულ პოლიტიკურ პირობებში; როდესაც გზადანბნეული და თავის მოვალეობას მოშორებული 300,000 რუსის მხედრობა ჯერ კიდევ კავკასიაში იყო და წარმოადგენდ. დიდ საშიშროებას სამოქალაქო მშვიდობიანობისათვის. ამ დროს საქართველო განიცდიდა დიდ გასაჭირს, მას მოელოდა განადგურება, რომ საქართველოს ხელმძღვანელობას არ გამოეჩინა, დიდი გამჭირვაობა.

ამ დროს ნოე რამიშვილი იყო ერთი პირველთაგანი, რომლებმაც გადაარჩინეს საქართველო განადგურებას. ის იყო მოუხსენარი, გაუჩერებელი და დაუღალავი პიროვნება, რომელიც იცავდა საქართველოს ტერიტორიას, რისთვისაც ის იქმნა არჩეული ახლად დაარსებულ დემო-

ს ქართველოს სოციალ დემოკრატიული პარტიის საზღვარგარეთელი ბიურო, პარიზის სოც. დემ. პარტიის ორგანიზაციის კომიტეტი, „ჩვენი დროშა“-ს რედაქცია, დიდი მწუხარებით აუწყებენ ქართველ საზოგადოებას, რომ 1 ივნისს 1981 წელს, ქ. არპაჟონის საავადმყოფოში გარდაიცვალა „ჩვენი დროშა“-ს მთავარი რედაქტორი, ქართული საქმის დიდი მოჭირნახულე კარგი ადამიანი

პ ა ვ ლ ე ს ა რ ჯ ვ ე ლ ა ძ ე

(1898 — 1981)

ქართულმა პოლიტიკურმა ემიგრაციამ პავლე სარჯველძის ტოლიკული სიკვდილით დიდი დახაკლისი განიცადა; ის იყო სამშობლო ძხურვალე მოსიყვარულე შვილი, და მთელი მისი ხახგრძლივი სიცოცხლის დაძლიწე ის დარჩა მწურაგებელი და უღრეკი წინააღმდეგობის გამწევი მებრძოლი, ჩვენი ქვეყნის დამწყობლებისადმი.

განსვენებულმა პირნათლად შეასრულა თავისი მოვალეობა დეითაა დ. მამულის წინაშე, და ამიტომ, მისი სახელი დამკვიდრდება იქ სადაც სამშობლოსათვის თავდადებულნი განსვენებენ.

„ჩვენი დროშა“-ს რედაქცია, ბიუროს და კომიტეტის წევრები უღრმეს მწუხარებით გულწრფელ სამძიმარს უცხადებენ განსვენებულის შვილს გიას და მია ოჯახობას აგრეთვე, ჩვენი უღრმესი სამძიმარი პატივცემულ ირაკლი ჯაფარიძეს, რომელმაც დიდი სიყვარულით და ძმური თავდადებით, განსვენებულს წლების განმავლობაში მოუარა.

„ჩვენი დროშა“-ს მომავალ ნომერში, პავლე სარჯველძის ფართე მოღვაწეობა ქართულ პოლიტიკურ და კულტურულ საქმეში ფართოდ იქნება გაშუქებული.

კრავტიული საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარედ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ, მან ეს ადგილი დაუთმო მასზე უფროსს საქ. სოც. პარტიის თავმჯდომარეს ნოე ჟორდანიას; თვითონ კი მოკიდა ხელი იმ საქმეს, სადაც მას ბევრად მეტი სარგებლობის მოტანა შეეძლო, შინაგან საქმეებს, სადაც ის იყო მეტად მომქმედი და იშვიათად ენერგიული.

მე გავიცანი ნოე რამიშვილი ბაქოში 1904 წელს, სადაც მე, პეტერბურგში მიმავალმა ნოე ჟორდანიას დავალებით გავიარე. იქ ერთ დარბაზში იყვნენ თავმოყრილნი ბაქოს მუშები. ნოე დადიოდა მუშებში და ამზადებდა მათ გამოსვლისათვის. ნოემ მე მომცა მისამართები პეტერბურგში ამხანაგებთან, ცენტრალურ კომიტეტში და დამავალა კიდევც, ზოგიერთი ამხანაგების ნახვა, რომლებიც ციხეში იყვნენ ამ დროს პეტერბურგში: ისიდორე რამიშვილი და თოფურაძე.

მალე ამის შემდეგ, მივიღე ტელეგრამა ნოე რამიშვილიდან გადასაცემად ჟორდანიასათვის, რომელიც რუსეთის ყრილობაზე იყო გამოწვეული. „მოახსენეთ ობკაშვილისა და ტეკოშვილის სახელითაო“. მე ვიცოდი, რომ ყრილობის კრება დანიშნული იყო ტექნოლოგიურ ინსტიტუტში, მაგრამ არ ვიცოდი თუ რომელ დარბაზში იყო, (შენობა უზარმაზარია). მივაცურე ხან ერთ და ხან მეორე დარბაზს; გავიგონე იღბლად, ჟორდანიას ქართული კილოიანი ლაპარაკი და მივაშურე. მართლაც ვნახე ნოე ჟორდანია და გადავეცი მას ტელეგრამა.

ამას მოჰყვა ჩემი სტუდენტობის დემონსტრაციაზე მონაწილეობა, რომელიც ლევ ტოლსტოის გრდაცვალების გამო მოწყობილი იყო; იქ ჩემი დაჭერა და გადასახლება სამი წლით.

პეტერბურგში დაბრუნებისას შევიტანე განცხადება: ვთხოვლობდი გამოკიდებზე დაშვებას და უცდიდი პასუხს. გამომიძახის სახილმწიფოს სათათბიროს სოც - დემ. ფრაქციიდან, ნოე რამიშვილს უნდა შენი ნახვაო. მე გავეშურე. ნოემ გამაცნო ჩვენი პარტიული მუშაობის საქმე, მი-

თხრა, რომ ძალიან ცუდ მდგომარეობაში ვართო. ჩვენი ქართველი ამხანაგები თითქმის ყველა დაქერილიაო, რუსობა შეშინებული არიანო და ვერ მუშაობენო. უნდა დაგვავალო და დაბრუნდე საქართველოში, ჩაუდგე სათავეში ჩვენს ჟურნალს, რომლის გამოშვებას ვაპირებთ თბილისშიო. მე მივიღე ნოეს წინადადება და ჩვენ ერთად გავემგზავრეთ საქართველოში. ვინაიდან თბილისში ჟურნალის გამოცემა გასჭირდა მე 'შეუერთდი ქუთაისის რედაქციას, სადაც ნოე ხომერიკი („ხუნხუნა“) ხელმძღვანელობდა, ვარლამ რუხაძესა რაჟდენ ქურიძე და თენგიზ ჟღენტის დახმარებით.

მალე თბილისში გამომიძახეს, ჟურნალის საქმეზე. ამავე დროს, გამწვავდა დავა დუმის სოც. დემ. ფრაქციაში. ჩვენ ქუთაისში დავამზადეთ რეზოლუცია ჩვენი ფრაქციის მხარის დასაქურად და ეს რეზოლუცია მე წავიღე თბილისის ორგანიზაციის კრებაზე. გზაზე დამხვდნენ პოლიციელები და დამიჭირეს. გადამასახლეს ასტრახანში. სადაც მე დავეავი ხუთი წელი. დავბრუნდი საქართველოში დამოუკიდებლობის გამოცხადების ექვსი თვის შემდეგ.

ნოე რამიშვილმა და ალექსანდრე ლომთათიძემ გამოიჩინეს ჩემდამი განსაკუთრებული ყურადღება. ნოემ მთხოვა, მეორე დღეს, მივსულიყავი ცენტრალურ. კომიტეტში და მიმელო მონაწილეობა მოწინავე მომუშავეთა სხდომაზე და დამემზადებია მათთვის მოკლე მოხსენება რუსეთის მდგომარეობის შესახებ. ამ კრებას დაესწრო 25 კაცი, მათ შორის აიოლო, რომელმაც ბევრი შეკითხვები მომცა. ნოემ მთხოვა: დამემზადებია ეს მოხსენება და მომეთავსებია ჩვენს ჟურნალში, რაც დაუყოვნებლივ შევასრულე.

დიდი, დაუფიქსარი შთაბეჭდილება დასტოვა ჩემზე ნოე რამიშვილმა ჩვენი ქვეყნის დაპყრობის უკანასკნელ დღეებში.

საჩხერიდან ჩამოსულმა უკანასკნელი მატარებლით, გავეშურე ამხანაგების სანახვად; განკარგულებების მისაღებად სასახლისაკენ, იქნებ ვნახო ვინმე მეთქი. მართლაც ყველას აქ მოეყარა თავი. მაგიდასთან იჯდა გრიშა ურატაძე, წინ ბონები ეწყო და ურიგებდა შინ დასაბრუნებლად

ამხანაგებს. დამინახა თუ არა მიხმო დაუყონებელივ და მითხრა გამეგრძელებია მისი საქმე ცოტა ხნით. მეც დავიწყე და ვარიგე საღამომდე, სანამ სულ არ დავარიგე რაც მქონდა. სასახლიდან რომ გამოვედი უკვე დაღამებული იყო. წაველი ჩვენების საძებრად, დავინახე იქვე კუთხეში, ციხიდან გამოშვებული ბოლშევიკები, მათ შორის სერიოჟა ქავთარაძე, მე აუხვიე გვერდი, ვითომ ვერავინ ვიცანი. შევხვდი ერთ ამხანაგს, რომელიც თურმე გვეძებდა მე და სეით დედარიანს. ამ ამხანაგმა წამიყვანა საღაც ზალაში, საღაც გვიცდიდა ნოე რამიშივილი მე და სეითს. მალე სეითიც მოვიდა. გამოვიდა ნოე, მოგვესალმა რიხიანად, მოგვცა დარიგება და გადმომცა მე 10,000 მანეთი და სეითს 20 ათასი, მე კავშირების ორგანოებისათვის და სეითს პარტიის ჟურნალსათვის.

ჩვენ ვიყავით ყურებჩამოყრილი, ნოე კი იყო ყოჩაღად და კარგად.

ჩვენ დაგვაიწყადა მასთან გამომშვიდობება, მაგრამ ის მოგვეწია კარებში, ჩამოგვართვა ხელი და დაგვემშვიდობა. არასოდეს არ დამავიწყდება მისი ყოჩაღი, ენერგიული გამოხედვა და ენერგიული სახე.

განვლო დრომ კარგად თუ ცუდად, მე ჩამოვედი ლევილში და ვინახულე ჩვენები. ნოემ გამიხმო და ბევრი მელაპარაკა, რომ არ არის მართალი, რასაც მას ამხანაგები უსაყვედურებენო. ეს ისეთი ამბებია, რაც ყოველ გდმოხვეწილთა ჯგუფში მოხდება დროგამოშვებითო.

იმ ისტორიულ დღეს მეც კრებაზე მივდიოდი და ვფიქრობდი იმაზე თუ რაზე გვექნებოდა ლაპარაკი. როდესაც მივედი ზალაში, ვნახე არაჩვეულებრივი მღელვარება. ხმას ვლარავინ იღებდა, ისე ჩავვივარდა ენა სუყველას. — გაეგოთ საშინელი ამბავი: ნოეს ტრადიკულად დაღუპვა.

მისი დაღუპვით ჩვენ ბევრი დავკარგეთ. ის იყო ყველა ჩვენზე უფრო ენერგიული და მომქმედი, ნამდვილი ეროვნული სახელმწიფო მოღვაწე, რაც სასიქადულო უნდა იყოს მთელ საქართველოსათვის.

† შალვა აბღუშელი.

ნოე რამიზვილს

გარდაცვალებიდან ოცი წლითაფშე
წვიმს, წვრილ წვეთებს აბნევს ზეცა,
ზმუნის ქარი, იქნევს ტალღებს,
თეთრ ნისლებში ჩაიკეცა
ხმა, სიცოცხლის სიამაყე.
ცამ სიკვდილი შეიხიზნა,
მზე ღრუბლებში სანთლებს ანთებს,
წითელ ქვეყნის ველურ მიზნებს
დღეს მსოფლიო ასამართლებს.
ოცი წელი, ოცჯერ ძნელი,
შენს გარეშე ქართლის ბედი
დანახვედრი, რკინის მკლავით,
გადამწვარი ვით აბედი.
თვით ამდენმა ბრძოლამ ერთად,
სასიკვდილოდ, სისხლის დენამ,
მჯერა, მჯერა მაღალ ღმერთთან
დიდ ილიას შეგახვედრა.
ერთი რწმენით, ხელ გაშლილებთ,
ერთი ლოცვით მიწა გმცველობთ,
როგორც დედა დაქრილ შვილებს,
თავს დაგტირით საქართველო.
რა გსურთ მათთან თანასწორებს,
გაიგონე.... დიდო ნოე!
საქართველო არ მომკვდარა,
გზა დაუთმო მხოლოდ მკვლევებს.
რამიშვილის გამხდარ ხელებს,
ჩვენი ცოდვა.... ცრემლი აზის,
მისი სული ბრძოლა არის
ტანჯულ კარდუს სილამაზის
ოცი წელი, ოცჯერ ძნელი,
მის გარეშე, ქართლის ბედი,
დანახვედრი, რკინის მკლავით,
გადამწვარი ვით აბედი.

გ. ყიფიანი 1950 წ.

ნოე რამიშვილი

(1881 — 1930)

ნოე რამიშვილი დაიბადა სოფ. სურების საზოგადოების ერთ-ერთ მთავარიან სოფ. დიდ ვანში, იმ დროისათვის დიდსა და საკმაოდ განათლებულ ოჯახში. მამა მისი ბესარიონი (ბესო), ხელობით სახლების ამშენებელი ისტატი იყო და ითვლებოდა სოფლის მოწინავე, წერა-კითხვის კარგ მცოდნე პირად. დედა ნოესი იყო სოფ. შემოქმედში, კარგად ცნობილი მგელაძის ოჯახის წევლი, რომელმაც გამოზარდა 6 ვაჟიშვილი და ერთი ქალიშვილი. ბესარიონის პირველი ვაჟი ვასილი, იყო მესაქონლე და კარგად მოზრდილი ჯოჯი ჰყავდა. მეორე დავითი, ბათუმში კარგად ცნობილი ფერწალი, მესამე ისიდორე, განათლებით კომერსანტი. შემდეგ მოდიოდა ნოე, მეხუთე ანთიმოზი, რომელიც განათლებით ფარმაცევტი იყო. უმცროსი იაკობი, სურების საზოგადოებაში განთქმული ხარაზი. ნოეს და მართა იყო გათხოვილი ს. შუასურებში, ნესტორ ბერიშვილზედ, რომელთაც თორმეტი შვილი გამოზარდეს. და თვით მართა 83 წლის ასაკში შუა აზიაში, გადასახლებაში დაიღუპა; მისი ბედი ხედა ვასილსაც, უფროს ძმას, ისიც გარდაიცვალა გადასახლებაში. ისიდორე დაიკარგა უგზოუკვლოდ, სად და რატომ ვერცინ გაიგო. ანთიმოზი, ნოეს მომდევნო ძმა გარდაიცვალა 1921 წელს, ბოლშევიკების შემოსევის დროს, ჯარიდან მოტანილი ტიფით. მხოლოდ დავითმა დაამთავრა თავისი სიცოცხლე თავის სახლში.

პატარა ნოე მშობლებმა მიაბარეს სოფ დიდი ვანის სკოლაში, რომელიც აშენებული იყო მისი მამის მიერ და მასწავლებლად იყო საქართველოში ყველგან ცნობილი მასწავლებელი, პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე ისიდორე რამიშვილი, რომელიც სრულიად უფასოდ ავრცელებდა წერა-კითხვას; ხსნიდა ბიბლიოთეკებს სადაც კი ხელი მიუწვდებოდა. ისიდორე რამიშვილი ხალხის ის გამანათლებელთაგანია, რომელმაც თავისი ხანგრძლი-

ვი სიცოცხლის მანძილზედ საზოგადო საქმეების, წერაკითხვის გავრცელების, პოლიტიკურ—ეროვნული მუშაობისათვის, — დაჭერების და გადასახლებების გამო თავის ლოგინზედ იშვიათად მოუსვენია, რომელმაც თავისი პირადი ცხოვრება ხალხის სამსახურს შესწირა.

პატარა ნოეს ამ კეთილმა ადამიანმა თავიდანვე ჩაუნერგა ხალხის და ერის სიყვარული, რომელსაც ნოემ თავის სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე ემსახურა.

სოფლის სკოლის დამთავრების შემდეგ ნოე სწავლას აგრძელებს ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში, რის შემდეგ ათავებს ქუთაისის სემინარიას.

1901 წელს ნოე მიემგზავრება და შედის იურიევის უნივერსიტეტში იურდიულ ფაკულტეტზე. ეს ის დროა, როდესაც მთელი რუსეთის უნივერსიტეტები გახვეულნი იყვნენ რევოლუციონური მოძრაობის ალში. იქ ახალგაზრდა ნოემ სულიერი სარზდო აღვილად იპოვნა და მთელი არსებით გადაეშვა ახალ მოძრაობაში; გახდა მთელი უნივერსიტეტის, ერთ-ერთი თვალსაჩინო რევოლუციონერი. ამის გამო მას უნივერსიტეტის დამთავრება არ დასცალდა და დაჭერა რომ თავიდან აეცილებია გამოიქცა საქართველოში, სადაც მას მუშათა მოძრაობა ალტკინების პერიოდში დახვდა და ის მაშინვე ბათუმში სათავეში უდგება მას, როგორც კომიტეტის წევრი. ხელმძღვანელობს გურიაში ორგანიზაციების ჩამოყალიბებას. მისი ხელმძღვანელობით გურია გადაიქცა ერთ-ერთ მოწინავე მხარედ საიდუმლო სოც.-დემოკრატიულ ორგანიზაციებისა.

1903 წ. მისი ხელმძღვანელობით იქმნა მოწვეული გურიის არალეგალური ორგანიზაციების მომუშავეთა კონფერენცია. ჟანდარმერიას ნოეს აქტიური როლი რევოლუციონურ მოძრაობაში არ გამოპარვია. მას დაუწყეს თვალყურის დევნება და ის იძულებული გახდა დროებით მოშორებოდა ბათუმის არემარეს და წასულიყო თბილისში სადაც ის მაშინვე იყო არჩეული ს.-დ. პარტიის კომიტეტის წევრად.

1904 წ. სექტემბერში ჟანდარმებმა მას კიდევ შეაგნეს; დააპატიმრეს და ეტაპით გაგზავნეს ბათუმში, როგორც

იქაური ორგანიზაციების შემქნელი ორგანიზატორი. გზაში ნოე მატარებლიდან გადმოხტება და იმავე წლის ოქტომბრის ბოლოს მას ვხედავთ ღონის როსტოვში, სადაც გახადგობს ისტესიურ მუშაობას ს. დ. ორგანიზაციებში.

1905 წ. დასაწყისში ის ბრუნდება თბილისში და ქორწილდება მარო გოგიაშვილის ასულზე, რომელიც იყო რევოლუციონერად გაწყობილ ოჯახის შვილი. მაროს ძმა ანტონ გოგიაშვილი იყო ცნობილი მხატვარი.

ნოე რაშიშვილი საქართველოში უდგება ს.თავეში ს.-დემოკრატიულ პარტიაში, ბოლშევიკური ფრაქციის წინააღმდეგ ბრძოლას, რადგან ბოლშევიკები, იმ ხანებში, დაადგებ ტერორის, ექსპროპრიაციის და ექსცენციების ტაქტიკას

რეაქციის პერიოდში ის ნ. ჟორდანიასთან ერთად რედაქტორობდა პარტიულ გამოცემებს: „სოციალ-დემოკრატიას“ და სხვ. რ.შოდებსჯერმე იქმნა დაქერილი და გადასახლებული, მაგრამ ის ყოველთვის ახერხებდა გამოქცევის და გადამალვას.

ნოე ითვლებოდა დიდ ორგანიზატორად; მას მიჰქონდა მომავალი თავისუფლების იმედი და გამარჯვების რწმენა ორგანიზაციებში. გაჭირვების დროს, ის უთუოდ, დიდი გაქანების პოლიტიკური მოღვაწე იყო; ის ყოველთვის ნახავდა კარგ გამოსავალს, ამიტომ მისი ნეიტრალიზაცია ცარიზმის რეჟიმზე; ვერ მოახერხა; ის ყოველთვის იქ ამოყოფდა თავს სადაც საჭირო იყო.

1907 წ. ბოლოს ნოე მიემგზავრება გერმანიაში და შედის ლეიპციგის უნივერსიტეტში სწავლის გასაგრძელებლად. გერმანიაში ნოე ეცნობა იქაურ სოციალ-დემოკრატიულ მოძრაობას, მათ თეორეტიკოსებს და შეუდგება საქართველოს სოც.—დემოკრატიულ პარტიის პროგრამის პროექტის წერას.

ცნობილია რომ, 1908 წ. შვეიცარია წარმოადგენდა რუსეთის იმპერიის ყველა ეროვნებათა პოლიტიკურ დევნილთა ყველაზე აქტიურ პუნქტს. იმ დროს იქ იყვნენ: გ. პლენხანოვი, მარტოვი, ლენინი, ზასულნიჩი, აქსელროდი, ლუნაჩარსკი, ჩიჩერინი და მთელი ცენტრალური კომი-

ტეტი ს. დ. პარტიისა, მცირე გამოკლებით, რომლებიც იყვნენ დაპატიმრებულნი ან გადასახლებულნი.

რადგან ბოლშევიკებმა მთელი მუშაობა გადაიტანეს ტერორზედ, ექსპროპრიაციაზედ, და ექსცესებზედ პარტიაში შეირყა დისიპლინა, დაეცა მორალი, გაიზარდა ქურდობა—დაცემები, ძარცვა და კერძო ნიადაგზედ ანგარიშის გასწორების შემთხვევები შენიღბული პარტიის სახელით, იმატა მკვლელობამ შურისძიების ნიადაგზე, პარტია შეებრძოლა ამ უწყესობებს; გამოეცხადა ბოიკოტი ამ აქტების ჩამდენთ, ისინი ავტომატიურად იყვნენ პარტიიდან გამორიცხულნი, რაც კავკასიის სოც.—დემ. ორგანიზაციებმა პირნათლად შეასრულეს, ხოლო რუსეთში, ამ მიმართულებით, ბოლშევიკებმა ლენინის მეთაურობით შეიტანეს დეზორგანიზაცია და შვეიცარიაში ეს საკითხი გახდა პარტიის ცენტ. კომიტეტის თავსატეხ საკითხად — მარტოვის და ლენინის მიმდინარეობათა შორის.

რადგან 1908 წლის, მარტო ერთ თვეში, ურთიერთ ანგარიშის გასწორების პარტიის სახელით, ფულის გატაცების და მკვლელობის შემთხვევები ავიდა 360-დე, რომლებიც პარტიულ მოქმედებად საღიბობად და ყველა ეს იწვევდა სასტიკ რეაქციას ს. - დ. პარტიის წინააღმდეგ; რეჟიმი არაფერს ერიდებოდა. ყველა ამ უწყსრიგობამ ფართო იდეური მუშაობა პარტიისა გახადა შეუძლებელი. ამიტომ ცენტ. კომიტეტის წევრებმა მოითხოვეს ამ საკითხის დაუყოვნებლივ განხილვა, რის ნიადაგზედ მოხდა მარტოვ ლენინის დაპირისპირება. და მოთხოვნილი იქმნა ცენტრ. კომიტეტის დაუყოვნებლივ შეკრების აუცილებლობა.

მარტოვმა იცოდა რომ იმ დროს გარმანიაში იყო ნოე რამიშვილი (პეტრე) და ტელეგრამით სთხოვა აუცილებლად ჩემოსულიყო კომიტეტის სახდომაზედ. მარტოვმა ისიც იცოდა რომ პეტრემ ბათუმში, ამ საკითხებზე დისკუსიების დროს დაამარცხა სტალინი და ის იძულებული გახადა დეკრავებია საქართველო, რაც შემდეგ სტალინმა ეს საქართველოს არ აპატივა და შავად გადაუხადა.

ნ. რამიშვილის ჩასვლისთანავე გაიხსნა ცენტ. კომიტეტის

მოდის პარტიის დაბალი საფეხურიდან, არამედ პარტიის ძალად ინსტაბილურობიდან, და პასუხისმგებელ პირებიდან, რომლებიც ითვლებიან წევრებად ჩვენი პარტიის ბოლშევიკური ფრაქციისა. მე ძიხდა ძოვასეხით რომ მიუხედავად ჩვენი გვლიატივილისა, ეს აქტები, ჩადენილი ამ მიძართულებით იყო ბრძახებული ძალიდან. გარდა ამისა, ჩვენ ადგილობრივ არ ვაკეთებთ იარაღს იმ სისტემისა რომელსაც ისინი ხმარობენ. დოკუმენტებით არის დამტკიცებული, რომ ის იარაღი ჩვენში მოდიან პეტერბურგიდან ფიხეთის გზით“.

მთელი კომიტეტი კრიკა შეკრული დარჩა. ლენინმა ნოეს არგუმენტების უსაფუძლობის დასამტკიცებლად იფიქრა რომ მას არ ჰქონდა ცნობები იმ პირთა, რომლებიც ბოლშევიკური ფრაქციის სახელით, კავკასიაში აწარმოებდნენ ტერორისტულ აქტებს და მოითხოვა მათი სია, და როცა რამიშვილმა სრულიად დამშვიდებით წაიკითხა გვარები: კოტე ცინცაძე, სტეპკო ინწკირველი, ვახო კალანდაძე, ტერ-პეტროსიანი (კამო), და დაუმატა რომ ყველა ისინი იყვნენ სტალინის ბრძანების ქვეშ, ლენინი გაცეცხლებული ზეთ წამოხტა და თხოვა რამიშვილს რომ არ გამოიმტკიცოს გვარი ამ უკანასკნელის, ნან წყნარად უპასუხა: „მე არ ვფიქრობ გამოვამტკიცანო ვინმეს ვინაობა, მაგრამ ერთი ცხადია, რომ მას მთელი კავკასია კარგად იცნობს როგორც კავკასიელ ლენინს“. რის შემდეგ, ლენინი სრულიად დამარცხებული მიმართავს ნოეს: „დარწმუნებული ხართ ამხ. პეტრე რომ ეს გვარება არ იქნება ცნობილი პოლიციის მიერ?“ „ათასჯერ და ათიათასჯერ, რადგან ჩვენ არა ვართ დაჩვეული ვინმეს დასმენას, ისე როგორც თქვენი ფრაქციის წევრებს ჩვევიათ.“ უპასუხებს ნოე.

რის შემდეგ, ს. დ. პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, დიდი უმრავლესობით ადგენს, რომ აკრძალული იქმნეს ყოველგვარი ტერორისტული აქტები, ექპროპრიაციები და ექსცესები, რომლებიც არალეგალურ პირობებში, მიუხედავად ხანდისხან მისი აუცილებლობისა, შეუძლებ-

ლი ხდება მათი კონტროლი, ურომლისოდ ტერორი ხდება ინერციულად, კერძო ინტერესების დამაკმაყოფილებელი საშუალება. ტერორისტული აქტები დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში როცა მისი კონტროლი შესაძლებელი ხდება და ის არის დადგენილი საერთო ეოვნული ინტერესების დასაცავად, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ის ხდება იარაღად ჩვენი საქმისათვის მანე ელემენტებისა“.

ნ. რამიშვილი არ იყო ტრიბუნი, მაგრამ არგუმენტების მოყვანის ყველაზე უფრო გამოყენებულ ორატორად ითვლებოდა და ამით ყველაზე უფრო დამჯერებელი. მისი არგუმენტები, მაგალითები, ფაქტები და დოკუმენტები ზღვას წარმოადგენდა. ამიტომ ის, იგივე სიმტკიცით და ძლით დაეატაკა ლენინს, როგორც სამი წლის წინ სტალინს ბათუმში.

1910 წელს, ნოე რამიშვილი გურიაშია და ესწრება ს. ხიდისთავში მოწვეულ არალეგალურ პარტიულ კონფერენციას სადაც ის აკეთებს ვრცელ მოხსენებას ეროვნულ საკითხზე.

რ გასულა ორი თვე რომ ის დააპატიმრეს და ეტაპით დონის როსტოვში გადაასახლეს, სადაც ის უდგება სათავეში, იქ მაშინ საკმაოდ დიდ სოც.-დემ. ორგანიზაციას; ეხმარება ყველა იქ გადასახლებულ პოლიტიკურებს.

როსტოვში ის მუშაობს ერთ-ერთ სასოფლო სამეურნეო იარაღის მაღაზიაში. ჩაიყვანა იქ ცოლშვილი და მის მეუღლესთან ერთად, მისი პატარა ბინა ხდება ლტოლვილთა თავშესაფარი.

1913 წელს, ის მიდის პეტროგრადში და იწყებს მუშაობას პარტიის ცენტრალურ ორგანიზაციებში, პრესაში და სათათბიროს სოც.-დემ. ფრაქციაში.

ნოე რამიშვილი, ყოველთვის როცა ნოე ჟორდანია ან დაპატიმრებული იყო, ან იმალებოდა, ან ევროპაში მიდიოდა, მისი შემცვლელი იყო და ნოე ჟორდანია მას ენდობოდა როგორც თავისთავს. აღსანიშნავია: ნოე ჟორდანია სოციალისტური მოძრაობის დიდი თეორეტიკოსი; დიდი პუბლიცისტი და საქართველოს დამოუკიდებლობის

უქვეინესი კალატოზი, ნოე რამიშვილთან, მათი გაცნობის დღიდან ერთად მუშაობდა.

სამაგალითო იყო რომ მათ ურთიერთობაში დაწყებიდან ბოლომდე სრული პარმონია არსებობდა და იძლეოდა შთაბეჭდილებას, რომ ეს ორი ადამიანი ერთი გულით ცხოვრობდა, ერთნაირად გაყენებული სამშობლოს და ქართველი ხალხის სიყვარულათ. წაიკითხეთ ნ. რამიშვილის კაპიტალური ნაშრომის „ისტორიული მატერიალიზმი“-ს წინასიტყვაობა ნოე ყორდანას მიერ დაწერილი.

ნოე რამიშვილი იყო ს. დემ. პარტიის ყველა უმაღლესი ორგანოების არჩეული წევრი. ის იყო თბილისის ქალაქის თეთმართველობის ხმოსანი, რუსეთის ს. დ. პარტიის ცენტრ. კომიტეტის წევრი. მსოფლიო ომის დროს ის იყო პარტიის ერთ-ერთი ხელმძღვანელთაგანი და პარტიული ცენტრალური ორგანოს რედაქტორი. 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ ის არის მუშათა, გლეხთა და ჯარი-სკაცთა დაბუტატთა საბჭოს წევრი, რუსეთის დამფუძნებელ კრების დეპუტატი. შემდეგ ამიერკავკასიის სეიმის წევრი, საქ. ეროვნულ საბჭოს და საქ. დამფუძნებელი კრების წევრი. დამოუკიდებელ საქართველოს პირველი მთავრობის თავმჯდომარე. შემდეგ მისი განათლების, სამხედრო და უცვლელი შინაგან საქმეთა მინისტრი.

მისი განათლების მინისტრობის დროს გაიხსნა საქართველოს უნივერსიტეტი. გაიხსნა საშუალო და დაწყებითი სკოლები. მისი ხელმძღვანელობით, ფოსტა - ტელეგრაფ ტელეფონით საქართველოს ყოველი კუთხე იქმნა დაკავშირებული ერთი მეორესთან.

მისი ორგანიზატორული ნიჭის და რკინისებური დისციპლინის საშუალებით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა მშვიდობიანად შეუდგა დამოუკიდებელ სახელმწიფოს შენებას; საქართველო შიგნივ გახდა აუღლებელი ციხე - სიმაგრე, მაგრამ რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმის მუხანათურმა სისტემამ ვერ აიტანა პატარა საქართველოს მშვიდობიანი დემოკრატიული სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობა და ომის გამოუცხადებლად, რამოდენიმე მოლაღატე ქართველებთან ერთად ბოროტად თავს დაესხა

ჩვენს ქვეყანას და 6 კვირის თავდადებული ბრძოლების შემდეგ, მთავრობა იძულებული გახდა, საქართველოს დამფუძნებელი კრების დადგენილების თანახმად დაეტოვებია, გარეშე მტრების უხეში ძალის მიერ დაპყრობილი სამშობლო და გახიზნულიყო უცხოეთში ბრძოლის გასაგრძელებლად.

ნოე რამიშვილი, საფრანგეთში ჩამოსვლისთანავე უდგება საქართველოს განთავისუფლებისათვის მუშაობას მთელი თავისი ენერჯით.

მაგარამ საქართველოს მტრებს არ სძინავდა; მათ მიერ მოსყიდულმა ბოროტმა ხელმა, 1930 წლის 7 დეკემბერს, ლანჩულად დამალულმა, ჯგბირს ამოფარებულმა, ტყვიით სამულდამოთ შეაჩერა, მისი სამშობლოსადმი სიყვარულით გაქლენილი გულისცემა.

ნოე რამიშვილის მკვლელის პროცესი გახდა საქართველოს მტრების პროცესად, მისი მკვლელი იქმნა დასჯილი 10 წლის პატიმრობით და 20წ. გაძევების სასჯელით. ნოე რამიშვილის ხსოვნა კი, პროცესიდან გამოვიდა გაბრწყინებულ და შარავანდელით მოსილი; მსაჯულებმა დაადასტურეს, რომ ასეთი ადამიანის დროშა წმინდა დროშაა. ამნაირად ნოე რამიშვილმა საფლავიდანაც კი განავრძო ჩვენთვის ბრძოლა; მისი განვლილი მღელვარე სწორი გზა ჩვენს წმიდა საქმეს ემსახურება.

დეე, საქართველოს მტრებმა იცოდნენ რომ მისი ნათელი საქმე ბოროტობის მძლეველია!

მისი პროცესით საქართველომ და მისმა ერთგულმა მეგობრებმა გამოცდა დაიჭირეს.

ნოე რამიშვილის სახელთან ერთად შედუღდა ქართული საქმე და ქართული სახელი, და ორივე ერთად გამოვიდნენ გამარჯვებულნი.

მ. ბერიშვილი.

[1] = [1]

შემოკლებული ცნობები თუ როგორ გამოეხმაურა უცხოეთის პრესა ნ.ო.ე რამიშვილის, დიდი ქართველის მკვლელობას.

ნ. რამიშვილის ტრადიკულად დაღუპვამ უცხოეთის, და კერძოდ საფრანგეთის პრესაში, გამოიწვია დიდი აღელვება და აღშფოთება; მოთავსებული იქმნა მრავალი წერილები, სადაც სამძიმარს უცხადებდნენ საქართველოს ეროვნულ მთავრობის თავმჯდომარეს და განსვენებულის ოჯახს.

ამხელდენ და დაწვრილებით აღწერდენ. თუ როგორ მუხ ნათურად ბოლშევიკური რუსეთი თავსდაესხა პატარა ახლად აღორძინებულ საქართველოს რესპუბლიკას, რომელიც იცნო თვით კომუნისტურმა რუსეთმა და დასდო მასთან საზავო ხელშეკრულება.

უცხოეთის პრესაში ნოე რამიშვილი იყო აღწერილ, როგორც უდიდესი მებრძოლი პატრიოტი საქართველოს ძალით წართმეულ უფლებების აღსადგენად. ნოე რამიშვილი ამცნო მსოფლიოს - სწერდენ მ შინდელი გაზეთები, რომ რუსეთში ბატონობს დიქტატურა ხმლითა და მახვილით, სადაც ხალხის დასამორჩილებლად იკრძალება თავისუფალი სიტყვა, თავისუფალი მწერლობა, თავისუფალი კრება და იდევენება ყველა აზრი გარდა კომუნისტური იდეოლოგიისა. მართალია, კომუნისზმა წამოაყენა ე. წ. საბჭოთა სისტემა, რომელიც არჩევნების ძლით ქვეყნის სათავეში მუშათა და გლეხთა წარმომადგენლები დგებიან, მაგრამ ეს სინამდვილეში ვულუბრყვილობა მოსატყუებელი საკენკია. დანამდვილებით არ არსებობს არ ვითარცა არჩევნები, კანდიტატების წამოყენების უფლება მხოლოდ მთ ერობის პარტიას ეძლევა, მთელი ქვეყანა მოკლებულია თავისუფალ პრესას, თავისუფალ აზრს, თავისუფლ მოქმედებას და შეუძლიან მხოლოდ მოიწონოს მათი მთავრობის საქმიანობა და მისცეს ხმა მის აგენტებს.

ეს არის დიქტატურა: არა მუშათა კლასის, არამედ საბჭოთა მოხელეთა მუშათა კლასზე. ის არ არის არც სო-

ციალისტური, არც ფედერატიული, არც რესპუბლიკანური, ის არის მხოლოდ და მხოლოდ ტირანიული; აი რუსეთის ნიშანდობლივი ფორმა; — ასეთ გაფრთხილებას გვძლევდა, ჩვენ ევროპელებს ნ. რამიშვილიო, დასძენდნენ აქაური გაზეთები.

ეროვნულ მთავრობამ, პარტიამ და ოჯახმა მიიღო უამრავი სამძიმრის გამოხატველი დებეშები თუ წერილები, ყველა უცხოეთში მყოფ ქართველთა სათვისტომოებიდან, რუსულ ემიგრაციის სოციალისტურ პარტიებისაგან და გამოჩენილ უცხოელ ცნობილ პოლიტიკურ მოღვაწეებისაგან.

დადგა დრო საქართველოს უღირსი შვილის მკვლელი ჭანუყვაძის გასამართლებისა. პროცესმა რამოდენიმე დღე გასტანა. საფრანგეთის პრესამ დიდი ადგილი დაუთმო ამ პროცესს და იძლეოდა დაწვრილებით ანგარიშებს, მთელი პრესა კიცხავდა მკვლელს და ამბობდა რომ ის იყო ბრმა იარაღი ბოლშევიკების აგენტებისო. ერთად ერთი გაზეთი, საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის ორგანო „კუმანიტე“ იყო რომ იცავდა მკვლელს, მისი დაცვა დააკისრეს მათ ცნობილ ვეჟილს, კომუნისტს ანრი ტორესს, რომელმაც არამც თუ დაიცვა ჭანუყვაძე. არამედ ბრალი დასდო ჩვენს ეროვნულ მთავრობას, მთელს პოლიტიკურ ემიგრაციას, და მოითხოვა ყოველგვარი, პოლიტიკური მუშაობის აკრძალვა მათვის და მკვლელის განთავისუფლება.

ნოე რამიშვილის ოჯახის ინტერესებს იცავდა არა ნაკლებ ცნობილი დიდი ვეჟილი ნორო დე ჯიაფერი, რომელმაც დაუსურათა სასამართლოს ჯერ ბოლშევიკური რუსეთის მიერ ჩადენილი ვერაგობა საქართველოს მიმართ, და შემდეგ, დაუშვებელი ლაჩრული მკვლელობა ამ ქვეყნის დიდი შვილის, რომლის დანაშაული ის იყო, რომ იბრძოდა საქართველოს დამპყრობლების წინააღმდეგ და მოითხოვდა საქართველოდან რუსის ჯარის გაყვანას და დემოკრატიული რესპუბლიკის აღდგენას.

სასამართლომ ჭანუყვაძეს მიუსაჯა მაქსიმუმი, 10 წ. ციხე სასტიკი იზოლაციით, არასდროს არ მომხდარი საფრანგეთის სასამართლოს ანალებში, (საფრანგეთის დიდი

ტრიბუნის ყორესის მკვლელი განთავისუფლეს), როცა პროცესი ატარებს პოლიტიკურ მკვლევლობის ხასიათს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ჭანუყეძემ ციხიდან მონანიების წერილი მოიწერა და სწყევლიდა ყველა მათ ვინც ეს საქმე ჩაადენიეს. ის პატიმრობაში ჭკუაზე შეიშალა და ციხეში გარდაიცვალა. ასე გაათავა სამშობლოს საძარცხენო შვილმა მისი სიცოცხლე, რომლის ტყვიამ იმსხვერპლა პატარა საქართველოს დიდი მინისტრი (როგორც მას შერქვეს), მოღვაწეობით თვალუწვდენელი ნოე რამიშვილი.

[I] = [I]

გოგი ნაკაშიძე.

ჩ ე მ ი მ ო ზ ო ნ ე ბ ა

დამოუკიდებელ საქართველოში, ნოე რამიშვილს ორჯერ თუ სამჯერ შეხვდი. ერთხელ ჩემი დის ბინაზე; ქ-ნი მარო და ჩემი და, იმ სკოლაში სწავლობდნენ, რომლის გამგედ ქ-ნი ლიდა ცინცაძე იყო. აქედან მათი დამეგობრება.

ჩვენი გადმოსახლების შემდეგ, საქართველოს საელჩოში რაღაც საკითხის მოსაგვარებლად შევიარე. ზევრი ხალხი იყო იქ მოგროვილი. საელჩო არ იყო გაუქმებული ჯერ კიდევ. რამოდენიმე ხნის შემდეგ მოვიდა ნოე რამიშვილი. შევიდა ელჩთან. გამოვიდნენ ლადო ახმეტელი და ნოე. ლადომ გამოაცხადა, რომ ოცი წუთის შემდეგ გამართება სოც.-დემოკრატების კრებაო.

ნოემ დამინახა, მოვიდა ჩემთან, მომესალმა და მითხრა: „ბ-ნო გოგი! თქვენ შეგიძლიათ დაესწროთ და მოისმინოთ თუ რაზე გვექნება ლაპარაკი ამ კრებაზე, ჩვენს პარტიას დასამალავი არავისგან არაფერი არ აქვსო“. მე დიდი მადლობა გადავუხადე და დავემშვიდობე.

უკანსკნელად შევხვდი ნოეს ვარშავაში, ის და სოსიკო მდივანი ჩამოვდნენ. კოტე იმნაიშვილი და მე ქართულ

კომიტეტში ვიყავით. კოტეს უნდა წაეყვანა ნოე ერთ ჩვენი დიდი მეგობარ პოლონელის ოჯახში. მოვიდა ნოე, ჩამოჯდა ჩვენთან. დავიწყეთ საუბარი. უკვებ ნოე მეკითხება: „რას იტყვით გოგი, იმ აურზ.ურზე რომელიც ემიგრაციის წევრებმა ასტეხეს, კომუნისტურ პრესაში გამოქვეყნებულ ნოე ჟორდანიას და ჩემი წერილის გამო?“ მე ჩემი აზრი დაუფარავად მოვანსენე. გაიმართა კამათი, გაგრძელდა; კოტე ნერვიულობდა. ბოლოს მან ვერ მოითმინა და მიმართა: „ბ-ნო ნოე, ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ ჩვენი პოლონელი მეგობრის ოჯახი გველის სადილზე ორი საათისთვის, ახლა უკვე სამის ნახევარია. თქვენ თუ აჰყევით გოგის, მაგას შეუძლია დადამებამდის ილაპარაკოს და არ დაიღლებათ“. ნოეს გაეცინა, წამოდგა და გამომშვიდობისას მითხრა: „დამიჯერეთ გოგი, ამას გულწრფელად გეუბნებით: „მე ყოველ ქართველს დაწყებული ჩვენი მთავარსარდალით, გენ. კვინიტაძით და აქაური ოპოზიციის სულის ჩამდგმელით, პოლკ. კანდელაკით გათავებული, პირველი გვერდში ამოვუდგებოდი და უბრალო ჯარისკაცად ვაყვებოდი, თუ ისინი მოახერხებენ და უკეთეს გზას გამონახვენ საქართველოს გასანთავსულებლად, მანამდის კი ხელს ნუ გვიშლიან“.

მჯეროდა, რომ მისი სიტყვები უბრალოდ გამოთქმული არ იყო, რადგანაც უკვე გაგებული მქონდა, რომ ნოე რამიშვილმა რამოდენიჯერმე მოსთხოვა პრეზიდენტს და სოც.-დემოკრ. პარტიას, ჯერ კიდევ 1924 წ. აჯანყებამდე, რათა ის გაეშვათ საქართველოში ხალხთან ერთად დამპყრობელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში მონაწილეობის მისაღებად.

ჩვენი ჩამოსვლა პარიზში და ნოე რამიშვილის დასაფლავებაზე დასწრება ჩვენდა სრულიად მოულოდნელად მოხდა. დასაფლავების წინა დღეს, სოსიკო მდივანს, ვასო ღუმბაძეს და გენ. ზაქარიაძეს გადაეწყვიტათ ჩემი და კოტე იმნაიშვილის გამოგზავნა პარიზში. მიგვიწვიეს და გამოგვიცხადეს: თქვენ ამ ღამესვე უნდა გაემგზავროთ პარიზში. კოტე ილაპარაკებს, პოლონეთში ქართულ

კოლონიის სახელით და შენ კი ჩვენი პარტიის სახელით, მე უკვე ამის შესახებ დეპეშით ვაცნობე სამსონ ფირცხალავასო — მითხრა სოსიკო მდივანმა.

წამოვედით. ძლივს მოუსწარი; ნოეს ნეშტი უკვე გადმოსვენებული დაგვხვდა. ერთი ფრანგი მეგობარი გამოსათხოვარ სიტყვას წარმოსთქვამდა. კოტე და მე მივედით კოწია საბახტარიშვილთან სიტყვის ნებართვის მისაღებად. უარი გვითხრა. ამოიღო სია და გვაჩვენა; აუარებელი უცხოელი მოლაპარაკე იყო უკვე ჩაწერილი და დრო მეტად მცირე იყო დარჩენილი. მე დავემორჩილე მის გადაწყვეტას და ჩამოვშორდი. კოტე მასთან დარჩა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მოვიდა ჩემთან კოტე, ისევ მიმიყვანა საბახტარიშვილთან, რომელიც მე არ მიცნობდა და მან მითხრა შემდეგი: „კოტეს დაჟინებითი მოთხოვნით გაძლევთ ორივეს სიტყვის თქმის უფლებას, მაგრამ მხოლოდ ორი წუთი უნდა ილაპარაკოთ. ყმაწვილო, მე თქვენთან ვიდგები და თუ ორ წუთს გადააცილებთ მოურიდებლად სიტყვას გაგაწყვეტინებთო“ მოვიდა დრო ჩემი სიტყვისა, სიტყვა დავიწყე. სასტიკი გაფრთხილება მე სრულიად გადამავიწყდა; ეტყობა, განსვენებულ კოწიასაც დაავიწყდა...

ნოე რამიშვილის დ საფლავებაზე წარმოთქმული ბ-ნ ნაკაშიძის გამოსათხოვარი სიტყვა ისე რწფელი, ამაღელვებელი და შინაარსიანი იყო, რომ დამსწრე საზოგადოება დიდათ მოხიბლა.

რედ.

6. რამიშვილის ასი წლისთავზე.

ყველა ისტორიული, ეროვნული თუ რელიგიური საზეიმო თუ სამგლოვიარო, ჩვენდა საუბედუროდ უფრო ხშირად სამგლოვიარო ვიდრე საზეიმო ღღებების მოგონების წუთებში ყველას გვიპყრობს და უნდა გვიპყრობდეს მხოლოდ ერთი, ერთად - ერთი ფიქრი, ღმერთივით. სამპიროვანი: პირველი პირი ჩვენი ღვთიური ფიქრისა ეკუთვნის,

და უნდა ეკუთვნოდეს ჩვენ სამშობლოს; მის წარსულს, მის აწმყოს და მის მომავალს.

მეორე პირი ჩვენი ლეგიური ფიქრის ეკუთვნის სამშობლოსათვის გულგანგმირულ საქართველოს დიდ მინისტრს ნოე რამიშვილს, რომელსაც აქედით უამიერი, ჩვენ-და სამარცხვინოდ, აღრე ძალით დაუსრულეს, რომელსაც აღარ აღირსეს მშობლიურ მხარეში, მშობლიურ ტკბილ არეში, მამა-პაპათა აკლდამებს შორის მისი ტანჯული სულის დასადგურება, აღარ აღირსეს ამ დიდ ქართველს, ალექსის მხარეში, ფიქვ-ნაძენარებში, ზვრებში და ყანებში დაღლილ ფეხების დაბიჯება.

მესამე უკანასკნელი და მთავარი პირი ჩვენი ლეგიური ფიქრის ეკუთვნის და უნდა ეკუთვნოდეს ყველა იმათ, ვინც საკაცობრიო, კაცთ-კაცურ სიყვარულში, ძმობა ერთობა და თავისუფლების გრძნობები სანთლის კელაპტარივით ჩამოუქნიათ იქ დედა-საქართველო, დიდჭირნახული, ლეგენდარულად დედა-ხეთისად წილად დებული, ისტორიულად, წმიდა ნინოს მიერ გაქრისტიანებული, დავითებისა და კონსტანტინების, აჯანყებულ გმირთა ზღვა სისხლით დაცული, თამარის ნიჭითა და ეშხით გალამაზებული გამშვენებულნი, ხოლო შოთას, ილიას აკაკის, ვაჟას, სამთავე ნოეს და სხვათა მრავალთა სულმნათთა მიერ, ერთ მთლიან სულეერ ფასკუნჯად ქცეული, „ერი გულადი, პურადი, სტუმართმოყვარე.“

„დიდება! ზეციით კურთხევა!.. დიდება ყვეყნათ სამოთხეს!.. ტურფა მხარესა...“

ამ სიტყვებით, ერის მხურვალე გულიდან ამონახეთქი სიტყვებით ვესალმები და ვეთაყვენები ჩვენი სამშობლოსათვის დიდი წამებული ნოე რამიშვილის ხსოვნას და ამავე სიტყვებით ვაკოცებ და მივუალერსებ ყველა დუტუ მეგრელის პატარა ქართველებს, კავკასიის მთების შვილთ. ამინ!

ს. ბლიაძე.

ბიძაჩემი ნოე რამიშვილი

ბიძაჩემის, ნოე რამიშვილისადმი მიძღვნილ ამ სამგლოვიარო „ჩვენი დროშას“ გვერდებზე მსურს ცოტა რამ ვავიხსენო: როგორი იყო ის ოჯახში და მის კერძო ცხოვრებაში. ბევრი რამე აქვს დედა ჩემს ჩემთვის ნაამბობი და ზოგიც ჩემს ბავშვობიდან მახსოვს.

მინდა ჯერ გითხრათ თუ როგორ გახდა ნოე რამიშვილი ბიძაჩემი.

ბებია და ბაბუა ჩემები დედიდან, დარო და ივანე გოგიაშვილები ცხოვრობდნენ მთაწმიდაზე ერთს პატარა საკუთარ სახლში. მათი ოჯახი ცნობილი იყო ბევრ მოწინავე საზოგადო მოღვაწისათვის. ოთხმოცდაათიან წლებში აქ უცხოვრია ცნობილ მოღვაწეს იოსებ იმედაშვილს, ვაჟა ფშაველას, როცა ის ქალაქში ჩამოვიდოდა.

შემდეგში, როცა ეროვნული მოძრაობა გაჩაღდა გოგიაშვილების კარები ღია იყო ყველა პოლიტიკურ დევნილთათვის. ბევრს შეუფარებია თავი ამ ოჯახში: ვლასა მგელაძეს, ბენია ჩხიკვიშვილს, ნოე რამიშვილს და სხვებს.

ივანე გოგიაშვილი ხელობით კარგი მზარეული ყოფილა და უმსახურია მეფისნაცვალთან უფროს მზარეულად. მე რომ მახსოვს ის უკვე პენსიაზე იყო. ივანეს და დაროს ჰყავდათ ოთხი შვილი: სოფიო დედაჩემი, ნინა და მარო, ვაჟი ანტონი, ცნობილი მხატვარი. ანტონ გოგიაშვილს ეკუთვნის ვაჟა ფშაველას „ბახტრიონის“ პირველი გამოცემის დასურათება. დედამ მიაშობო: მარო ლამაზი და კეკელუცი ქალიშვილი იყო. ნოემ, რსაკვირველია შენიშნა მარო და მოეწონაო. მან უფრო უხშრა ოჯახში სიარულიო, ნოე მართლაც მოხდენილი, ლამაზი ახალგაზრდა იყო: შეხედვით მაღალი, გამხდარი — მუდამ ლამაზად ჩაცმული, მუქი კოსტუმი, თეთრი გაკრახმალებული პერანგი თავის გალსტუქით. მე სხევანაირ ტანსამოსში ბიძაჩემი არ მახსოვს. მის მეგობრებსაც შეუმჩნევიათ ეს და ნოე წაუქეზებიათ. მაროსაც მოსწონებია ის და სულ ცოტა ხანში გახდა ის გოგიაშვილების სიძე.

ნოესთვის ოჯახის შექმნა ადვილი არ იყო. სულ მალევაში და გადსხლებაში გაატარა მან მისი ახალგაზრდობა.

ნოეს და მისი ამხანაგების დამალვაზე გაიმბობთ დედაჩემის ერთ ნაამბობს: დედა, როგორც ფერშალი მუშაობდა თბილისში ერთ გემანელ ხირურგთან, მეიერთან და დიდი ნდობა ჰქონდა ჩემიო. ამით ესარგებლობდიო; საღამოობით, ამ კლინიკაში ღამეს ვათევანებდი მალულღებს: ნოეს, და მის მეგობრებს: ლასა მგელაძეს, ნოე ხომერიკს სილიზისტრო ჯიბლაძეს და სხვებს. დილით ადრე წამოვცარიედი ლოგინებიდან და გავაბარებდი ხოლმეო.

რუს „დვორნიკს“ შეუმჩნევია ეს და დაუბეზლებია ექიმთან რომაო, თქვენი სოფია ივანოვნა არც ისე პატიოსანი ქალი გახლავთ თქვენ რომ გგონიათო. ექიმმა დედა ჩემი დაიბარა. თვითონ მეიერი ლიბერალი კაცი იყო და დედა ჩემმა მას ყველაფერი უთხრა, თუ როგორ მალავდა ღამე შემჩნეულ ამხანაგებს. ექიმი ყველაფერს მიმხვდარა და უპატიებია, ხოლო გაუფრთხილებია. იმ დღიდან მოესპო ამხანაგებს იქ დამლვაო.

ნოეს და მაროს შეეძინათ ორი ვაჟი ბენო და კაკი. მხოლოდ ოჯახის დიდ მოყვარულ ბიძა ჩემს ოჯახის სიტკბო იმ ხანებში არ ღირსებია; სულ აქეთ იქით იმალებოდა.

მახსოვს საიდგომოდ ვემზადებოდით. საღამო ხანი იყო, შემოვარდა ნოე — აქ უნდა გავათენო ღამე, სახლში იერ შევედი ჯაშუშები შევნიშნეო. მაგრამ არ გასულა ცოტა ხანი, რომ უანდარმები მოგვადგნენ. ჩვენ მაშინ, ნაძალადეგში ცეცხოვობდით, ერთსართულიან სახლში. ნოემ უკანა კარებიდან გაასწრო, ავიდა ბალკონიდან სახურვზე, გადახტა და მიიმალა.

შემოვიდნენ უანდარმები დაიწყეს ჩხრეკა. მე მაშინ ექვსი წლისა ვიყავი. მამა-ჩემმა შეშინებულს ხელში ანთებული ღამფა მომაწოდა — გაუნათეო! მითხრა. ყველაფერი გაჩხრიკეს, მე მათ ვუნათებდი — ვერაფერი იპოვნეს; მამა-ჩემი წაიყვანეს. ორი დღის შემდეგ მამა რომ დაბრუნდა ღამფა აიღო, მას ქვეიდან ძირი მოხსნა და საიდუმლო ქალღმერთი გამოიღო. აბა რუსები რას იფიქრებდნენო რომ ჩვენს ღამფას ორი ძირი ჰქონდაო. და რამდენი ასეთი ხრიკები უამბნია ჩემს მშობლებს, რომ ნოე და მისი ამხანაგები გადაერჩინათ.

დადგა რევოლუციის ხანა. ბიძაჩემი სულით და გულით, მთელ მისი ენერგიით ჩაება ქართულ დიდ საქმეში.

ნოე რამიშვილი გახდა მთავრობის კაცი. ის სამშობლო-სათვის თავს არ ზოგავდა, იყო სიმატლის მოყვარე, უანგარო საზოგადოებრივ საქმეში და მკაცრი საქმისადმი.

უანგარო!.. მახსოვს ერთი მოვლენა. იმ ხანებში სომხებს ასახლებდნენ თბილისიდან. ერთ სომეხ ექიმს ნოესათვის თხოვნა მიუცია — დამტოვეთო. ნოეს ეს თხოვნა შეუსრულებია და დაუტოვებია ის თბილისში. და ერთს დღეს, მე და ბენო სახლში ვიყავით. ჩვენ და ბიძაჩემის ოჯახი, იმ ხანებში ერთად ვცხოვრობდით სოლოლაკში. მოვიდა ორი მუშა და ძლივს მოიტანეს ერთი დიდი ნოხი და ბარათი, ბატონ მინისტრსო. ბენომ ეს ნოხი ვაშალა და დაიწყო ზედ კოტრიალი, ამაში პატარა კაკიც მიემატა, საღამოს ნოე რომ დაბრუნდა და წაიკითხა ექიმის ბარათი გაბრაზდა; ხელმეორედ შეახვევინა ეს ნოხი, ბარათზე მი-აწერა: — მე თუ დაგტოვეთ თბილისში ეს იმიტომ რომ ღირსი იყავითო და თუ ასეთ რამეებს იზამთ, მართლაც გადაგასახლებთო. დაუძახეს მუშებს და ნოხი უკან გაუგზავნეს ექიმს. ნოე პრინციპის კაცი იყო. მან არავითარი პრივილეგიები არ იცოდა მის ოჯახისათვის. — მამაჩემი თეთრ პურს რომ მოგვიტანდა, ბენოს და კაკის ჩუმად უნდა ეჭამათ მამამ არ გაგვიგოსო. ჩვენ რეგულარულად მოგვექონდა მთელ ოჯახისათვის ჩვენი წილი შავი პური. მამა მისი ბესო ხშირად ჩემოდიოდა სოფლიდან სავსე ხურჯინით: მინისტრო! მე გარჩენო, ეხუმრებოდა ნოეს.

ბიძაჩემი ტყუილუბრალოდ დროს არ კარგავდა, ქეიფი არ უყვარდა. მისი მეგობრები რომ დარჩებოდნენ ზოგჯერ ვახშმად, ჯერ ვახშამი გათავებული არ ჰქონდათ რომ ნოე წამოიძახებდა: — აბა ავდგეთ აწიო, და ყველას მის კაბინეტში გაიყვანდა.

ბიძაჩემი კარგად ლაპარაკობდა გერმანულს და ფრანგულსაც კარგად ფლობდა. მახსოვს წვეულება რომ გაუმართა უცხოელ დელეგაციას თბილისში ჩამოსულს. მახსოვს: კაუცკი, ვანდერველდე, მაკდონალდი. რასაკვირ-

ნოე რაშიშვილი სურათი გადაღებულია 1921 წ. საფრანგეთში.

ველია დაესწრენ მთელი მთავრობის წევრები და ვლასა შგელაძეც. მე და ბენოც, დიდ რუსულ ფეჩის უკან დამალულები. მთელმა წვეულებამ ჩვენს თვალწინ ჩაიარა.

მთელი სამი წლის განხველობაში, ბიძაჩემს იშვიათად ვხვდებიოდით; დიდიდან წასული იყო, ან კიდევ თავის კაბიეტში მიღება ჰქონდა სხვადასხვა პირების. საქმეები მას ბევრი ჰქონდა გასაკეთებელი და არ ზოგავდა ვენერგიას.

დაპყრობის მერე მთავრობის ერთმა ნაწილმა დასტოვა საქართველო და საფრანგეთში შეიხიზნა.

მე და დედაჩემი უფრო გვიან ჩამოვედით საფრანგეთში, თან ნოე ხომერიკის თხოვნით ჩამოვიყვანეთ მისი ვაჟი ვიქტორი; — ჩემი შვილი წაიყვანეთ ნოესთან და მაროსთან ისინი კარგად მოუვლიანო, აქ ბავშვი დამეკარგებაო. — გვითხრა ნოე ხომერიკმა.

ბიძაჩემი და დედა მარო დასახლებულიყვნენ სენკლუ-ში, სადაც დედაჩემმა მიგვიყვანა მე და ვიქტორი.

ბიძაჩემი სწუხდა, ამდენ ქირას და ხარჯს ვერ გავუძღლებთო და მის შეგობრებთან ერთად გადასწყვიტა, სანამ სახსარი გამოელეოდათ, სადმე პარიზის ახლო-მახლო მამულის შეძენა და აი იყიდეს ლევილის მამული. აქ, პირველ ხანებში დასახლდნენ: ბიძაჩემის ოჯახი, ექვთიმე და ნინო თაყაიშვილები, კარლო ჩხეიძის ოჯახი, ბენია ჩხიკვიშვილი, ჯუღელი, კ. საბაბტარიშვილი. ბიძაჩემმა დაიწყო ბოსტნის დამუშავება; მოჰყავდა ოჯახისათვის ლობიო, კიტრი და სხვა. ვცხოვრობდით ძალიან გაჭირვებულად ფული რომ გამოელეოდა ბიძაჩემს ნისიად ყიდულ ლობდა სანოვაგეს. ლევილის მერი და მთელი მოსახლეობა ძალიან პატივს გვცემდნენ ჩვენ ქართველებს; მათ იცოდნენ ვინ ვიყავით და რატომ დავსახლდით ლევილში. ეხლაც ვხვდები მოხუც ლევილებებს, რომელთაც ახსოვთ ბიძაჩემი და კეთილად იხსენებენ მას.

ნოეს ძალიან უყვარდა ახალგაზრდობა სიამოვნებით იღებდა და ესაუბრებოდა მათ. მახსოვს მან სადილი გაუმართა ლევან ფალავას (მაშინ ბულუტას), არისტოტელ

გველესიანს, მიშა გაფრინდაშვილს და სხვ. ყველა დაარიგა, აუხსნა ყველა სიძნელეები რაც ახალგაზრდას ევროპაში შეიძლება შეხვდეს. ლევან ფაღავა განსაკუთრებით შეეცოდა: ასე ახალგაზრდა მშობლებს მოშორებიხარო.

ერთი საღამო მახსოვს, ვახშმათ ყველა ბიძაჩემთან მოვეგროვდით. ვალიკო ჯუღელმა მე მუხლებზე დამისვა და მითხრა აფრიკაში მივდივართ მე და ბენია, და რომ ჩამოვალთ ვეფხის ტყავს ჩამოგიტანთო. რა ვიცოდი რომ ეს აფრიკაში წასვლა იქნებოდა, მათი საქართველოში არალეგალურად შესვლა; საიდანაც ის ბედშავეები აღარ დაბრუნებულან.

ბიძაჩემს, კვირაში სამჯერ პარიზში ჩასვლა უხდებოდა, მაშინ მიმოსვლა ძალიან ძნელი იყო; დღეში ერთი პატარა მატარებელი დილით და საღამოს, რაც ძალიან ღლიდა.

1929 წლამდე იცხოვრეს რამიშვილებმა ლევილში, და გადასწვიტეს პარიზის ახლო, ფონტენეი ო როზ-ში გადასვლა, სადაც ბიძაჩემს დიდხანს არ უცხოვრია.

დადგა 7 დეკემბერი 1930 წლისა. ბიძაჩემი, როგორც ჩვეულებრივ მოემზადა კრებაზე წასასვლელად; ისაღილა, გამოემშვიდობა მაროს და ბავშვებს და კარებისაკენ წავიდა, — ბალის კარებიდან ორჯერ მობრუნდაო — მოვეიყვა დეიდაჩემმა — ხელი დამიქნიაო. და ეს ხელის დაქნევა უკანასკნელი იყო ბიძაჩემისა, მას კრებაზე მისვლა არ დასცალდა, მას ერთმა მტრის ტყვიამ მოუსპო სიცოცხლე, დააობლა ოჯახი.

ასე ტრალიკულად დამთავრდა ბიძაჩემის ხანმოკლე ბრწყინვალე ცხოვრება მისი ერის სამსახურში.

მაშინ ბენომ დაიწყო სამსახური, ამოუღდა დედამის გვერდში და გაზარდა მისი დები და უმცროსი ძმა.

მჯერა საუკუნოდ იქნება მისი ხსოვნა მთელ ქართველი ერის გულში.

თამარ კახელაძე—თაყაიშვილი.

[I] = [I]

მცირე მოზონებანი დიდ ადამიანზე.

ნოე რამიშვილისადმი მიძღვნილ ამ ნომერში, მრავლად იქნება აღნიშნული მისი ფასდაუდებელი საქმიანობა თავისუფალ საქართველოს საკეთილდღეოთ.

ვინ იყო ნოე და რა აკეთა მან? ყოველივე ამის ჩამოთვლა ძნელზე ძნელია ჩვენი ემიგრაციის პირობებში. თუმცა მოვალენი ვართ, რამდენადაც შეგვიძლია, მონაწილეობა მივიღოთ ამ საშვილიშვილო საქმეში, რომ მომავალ თაობებს შემოუნახოთ ამ კეთლმოსაგონარ ადამიანებისადმი კეთილი მოგონებანი.

ამ დიდ საქმეში, ჩემი მცირეოღენი წვლილიც. —

ჩემს ოჯახში, ხშირად იკრიბებოდნენ ახალი თაობის ხალხი, ასე უძახდნენ მაშინ მათ.

მოწვეული პირები იყვნენ: კარლო ჩხეიძე, ბენია ჩხიკვიძელი, რაფიელ ჩიხლაძე და სხვ. ნოე რამიშვილს ჩემს სოფელში, დეაბზუში ყავდა ბიძა კ. მგელაძე. რომელთანაც ის ხშირად დადიოდა და სამ დღესაც რჩებოდა, მამაჩემი და კ. მგელაძე იყვნენ პარტიულები, ყველა პარტიულები ვინც ახლო-მახლო იყვნენ გროვდებოდნენ ნოესთან და საუბრობდნენ. მთელმა კუთხემ იცოდა ნოეს სტუმრობა და გახარებული იყვნენ. ერთ დღეს, მამაჩემმა მითხრა ნოეს გაგაცნობო და წამიყვანა. ნოემ მომეფერა და მამაჩემს უთხრა: კაი შვილი გყოლიაო, მე ეს დავიჯერე, გახარებული მივედი სახლში და დედაჩემს ვახარე, ერთობის კაცმა მაქო მეთქი.

ამის შემდეგ დიდი ხანი გავიდა, მეც ერთობის კაცი შევიქენი და რკინისგზაზე ვმუშაობდი.

1917 წლის რევოლუციამ სადგურ სანაინში მომაწია.

მაშინ კომიტეტობა იყო და ჩვენც შევადგინეთ კომიტეტი; მთელი ქანდარმერია, პოლიცია გავაიარაღეთ და მათი ადგილი დავიკავეთ, არავთაირი წიანააღმდეგობა მათ მხრივ არ ყოფილა და ჩვენც მათ ვეხმარებოდით ლამაზად წასულიყვნენ; ვინც წავიდა არავინ სახლში არ მისულა, გზაში დახოცეს, — ვინც დარჩა ისინი ცხოვრობდნენ და კმაყოფილნი იყვნენ ჩვენი, მნახულობდნენ კიდევც.

რევოლუციის დღეებში მე ნოესთან მივედი ჩვენი კომიტეტის საქმეზე. მოვაგონე, მის ბიძასთან ჩემი გაცნობა და ვსთხოვე რჩევა - დარიგება.. ამის შემდეგ მე მისი ერთგული ჯარისკაცი ვიყავი სხვა მრავალ ქართველებთან.

ნოე რამიშვილი იყო დიდი სხელმწიფო მოღვაწე; ღირსეულად ემსახურა თავის სამშობლოს. ასეთი პირები იშვიათად იბადებოდა.

ვუსურვებ ჩვენს ქვეყანას გამარჯვებას! გადმოხვეწილებსაც; გენახოთ გამარჯვებული და ბედნიერი საქართველო! ეს იყო განსვენებული ნოე რამიშვილის ოცნება.

მოსწრებოდეთ ამას!

პრ. ინჟირველი.

ს ო უ ო ღ ა ნ

მწუხარებით ვიგონებთ ჩვენი სასიქადულო მინისტრის ნოე რამიშვილის ტრ ღიკულად დაღუპვის 50 წლისთავს.

მომგონება ბანსვენებულ ნოე რამიშვილზე

ნახევარმა საუკუნემ გაიარა განსვენებულ ნოე რამიშვილის ტრადიკულად დაღუპვის შემდეგ. ეს დღე იყო, ფაქტიურად, უზომო ეროვნული გლოვისა. და ჩვენ, მის მოწაფეებს მოვალეობად გვაწევს მოვიგონოთ ის ადამიანი, რომლის სიკვდილმა სამშობლო თალხებით შემოსა.

თუ ერის კულტურას, ძლიერებას და აღმავლობას შორსმხედველობით რჩეულნი ჰქმნიან, სწორედ ასეთ რჩეულთა რიგს ეკუთვნოდა განსვენებული ნოე რამიშვილი

ჩვენი მეორე სამშობლოს საფრანგეთის კულტურა და ძლიერება შექმნეს ჰანრი მეოთხემ, ფრანსუა პირველმა, ლუდოვიკ მეთოთხმეტემ, რიშელიომ და ყოველივე უკდავი გახადა ნაპოლეონის გენიამ, რომლებიც ეყრდნობოდნენ დედასამშობლოს.

ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკური პარტიების გოლიათებიც ეყრდნობოდნენ რა ჩვენს ერს და მის სვიანობას შესძლეს და აღადგინეს საქართველო სახელმწიფოებრივად, პოლიტიკურად და კულტურულად.

თუ განსვენებული ნოე ჟორდანია იყო ტვინი ჩვენი მოძრაობისა, ნოე რამიშვილი იყო ხერხემალი, რკინის-ნების სიმბოლო და შეუდარებელი ორგანიზატორი. მის დამსახურებას მიეწერება პარტიის წყობა და ორგანიზაცია. ერის გამართლება, მისი წინსვლა მოითხოვს დიდ ორგანიზაციას, დიდ პოლიტიკურ არქიტექტორს და აი სწორედ ყველა ასეთი თვისებებით იყო დაჯილდოებული განსვენებული, აი ვინ იყო ნოე რემიშვილი.

117 წლის მონობის შემდეგ არ იყო ადვილი ნორჩ რესპუბლიკაში წესრიგის დამყარება; იმედია და შინაარსიანი მომავლის პირობების შექმნა, და სწორედ, ყოველივე მომავალ და აწმყო პრობლემებს განსვენებული ვაჟკაცურად და ნიჭიერად ერკინებოდა და ჩვენი ერის ყოველ მიღწევებს მისი უკვდავი ბეჭედი აზის.

ბოლშევიკები, და საზოგადოდ, რუსეთის აგენტები რამიშვილს არ ინდობდნენ; ყოველგვარი ცილისწამებით თაავს ესზმოდნენ. ეს მოვლენა თავისთავად მოწმობს მისი რკინის ნებისყოფას, და ქართველი ერის სიყვარულს და დაფასებას.

მან ერთ-ერთ პირველთაგანმა იწინასწარმეტყველა; რუსეთის იმპერიაში მოქცეულ ერთა განთავისუფლების აუცილებლობა. და უეჭველია, ნოე რამიშვილი დღევანდელ პოლონეთის მოძრაობას მოსწრებოდა, მთელი მისი თანაგრძნობა და კეთილი სურვილები, ჩვენი მეგობრის, პოლონელ ხალხის გამარჯვებისაკენ იქნებოდა.

გაკვირვებული ვიყავით იმ სიყვარულით და გამხნე-ვებით, რომელსაც ის იჩენდა ახალგაზრდობის მიმართ. მან ღრმად იცოდა მშობლიური და უცხო ლიტერატურა. უყვარდა ახალგაზრდებთან საუბარი, იყო იშვიათი მასწვლებელი. მე მომისმენია მისი იდეალური საქართველოს პოლიტიკური არქიტექტურა; სილამაზით და იმედებით მომხიბლავი.

ნოე რამიშვილი სამშობლოს ისტორიაში ამაყად შესული, ქართველთა გულში სამუდამოდ დაისადგურებს:

გრიგოლ წერეთელი.

ნოე რამიშვილი

(მოგონებები ჩემ რვეულიდან.)

მე ნოე რამიშვილი გავიცანი 1906 წელში. ეს ის ხანაა, როცა ბოლშევიკების და მენშევიკების ორგანიზაციები იყვნენ ცლ-ცალკე და მათ შორის დიდი კამათი მიდიოდა. რასაკვირველია ქიათურის მრავლრიცხოვან ორგანიზაციებში ეს კამათი უფრო მწვავე იყო და ორივე ორგანიზაციები მწვავეთ იბრძოდა.

იმ ხანებში ბათომში დაიკეტა როტმილდის ქარხანა და ამ ქარხნის უმუშევარი მუშები ქიათურას მოაწყდა; მათ მთელი ჯგუფი ბოლშევიკებისა ჩამოყვა და ამით ზურგამაგრებულებმა მოაწყვეს სოსო ჯულაშვილის (კობა) მოხსენება და შემოგვითვალეს მოდიოთ!

ჩვენმა კომიტეტმა მათი გამოწვევა მიიღო. მაშინდელ ჩვენს კომიტეტში შედიოდნენ: თავმჯდომარეთ ნესტორ ჩხიკვაძე, წევრებათ; გიორგი წერეთელი (ცაცასი) ვლადიმერ ჯიბლაძე, ზაქრია გურული, შალვა აბდუშელიშვილი; გადაწყდა თბილისში კაცის გაგზავნა ჩვენს ცენტრალურ კომიტეტში, გამოეგზავნათ გრიშა ლორთქიფანიძე და ნოე რამიშვილი. მე, როგორც შეუმჩნეველი, ზაქრია გურულმა დამასახელა და წავედი თბილისში, ჩაუტანე სილიბისტრო ჯიბლაძეს ქიათურის კომიტეტის დადგენილება. სილიბისტრომ თავზე ხელები მოიჭირა, თავი ჩაღუნა:

ჩემო ახალგაზრდა ქიათურელო! — მითხრა მან — ყველა ჩვენი ამხანაგები დაიჭირეს, გრიშაც და სხვებიც; ის უკუღმართი კობა გადარჩა და იმან იცის რომ ვერავის გამოუგზავნი ქიათურას, ამითი სარგებლობს, ერთად - ერთი გადარჩა ნოე რამიშვილი, მეტი არავინ არა გვყავს. ალბათ კობა ფიქრობს ნოეც დაჭერილი არის და ამიტომ წამოვიდა ის ქიათურაშიო.

ნ. რამიშვილი და მე ერთად წამოვედით ქიათურაში. მატარებელში მან გამომკითხა ქიათურის ძალები რას წარმოადგენდა. მე ვუამბე: იყო ერთი ხანა, როცა კობამ მოიყვანა ქუთაისიდან სამი მომზადებული კარგი პროპაგანდისტი: კოტე ცინცაძე, სტეპკო ინჭკირველი, ლეო შენგელაია. ამათ მიიმხრეს ბევრგან ჩვენი ამხანაგები, მაგრამ ზაქარია გურულის მუშაობით, მთელი ორგანიზაციები ჩვენ ხელში გადმოვიდნენ, ბოლშევიკებმა დაკარგეს თითქმის მთელი ძალები მეთქე; უმთავრესად საფოსტო მატარებლის, მათ მიერ გადაარცვის შემდეგ. წაიღეს 20 ათასი მანეთი, ეს ფული შეაწერეს ქიათურის საპრისტავოს და გადაახდევინეს გლეხებს და მუშებს.

ჩვენ ქიათურაში შვიდობით ჩავედით, საღურზე დაგვხვდა ნესტორ ჩხიკვაძე. ნოე რამიშვილი ჩუმად მოვიყვანეთ გრიგოლ ფხალაძის ოჯახში, სადაც მან ღამე გაათია.

მეორე დღეს, შაბათს 12 აპრილს, კრება შესდგა სავადმყოფოს უკან ოსების თავლაში, ეს ოსები იყვნენ ყველა ბოლშევიკები ცხინვალიდან.

კრებას დაესწრო 28 კაცი. ბოლშევიკებიდან: კობა, ვალაქტიონ ვაშაძე, ბუღუ მდივანი, ნიკო ბრეგვაძე, ნიკო ცისკარიძე, ფილ. ცერცვაძე და იუსტინე გამეზარდაშვილი. ჩვენი 22 კაცი ყველა კარგი მომზადებულები. კრება გახსნა ვალაქტიონ ვაშაძემ (ჩამადანი მისი ფსევდონიმი).

კობამ მოითხოვა ნოე რამიშვილს პირველად ელაპარაკა. ნოემ უპასუხა — არა, თქვენ ხართ მასპინძლები და თქვენ უნდა გააკეთოთ მოხსენებაო. ამნაირად კობა თავიდანვე ჩიხში მოექცა; მას არ ეგონა თუ ჩვენ მოვიყვანდით ნოე რამიშვილს.

კობამ დაიწყო წყნარად: — მისი აზრები ასე მახსოვს: — ჩვენს და რუსეთის პროლეტარიატს არ დასჭირდება, რომელიმე, ეგრეთ წოდებულ სოციალისტურ, ნახევრად წვრილბურჟუაზულ პარტიებთან საერთო კავშირი. ესენი არიან, სოც. დემოკრატები და ავტონომისტები ფედერალისტებიო. ჩვენს პროლეტარიატს, ჩვენ გზა უკვე გავუკაფეთ და ვუახლოვდებით ბარეკადებსო.

ამოიღო გაზეთები თოფრიდან: „ისკრა“ რუსული და „ბრძოლა“ ქართული; უმთავრესად კითხულობდა ლენინის და ფილიპე მახარაძის წერილებს; აძლევდა მისებურად განმარტებებს, თან იხმარდა, ზოგადად, მარქს და ენგელს.

— ჩვენი მთავარი აზროვნება, საერთოდ, არის მარქსის ნაწერებით, და ლენინის აზროვნებაო, — ამბობდა კობა. — აი ჩვენი გზა რომ დავმარხოთ რომანოვების დინასტია და აილოს ძალა-უფლება რუსეთის პროლეტარიატმაო. — თან ამატებდა მისებურად: — ნოე უორდანიას არის ევროპიული რევოლუციონერი, საერთო ენის გამონახვა მას უფრო შეუძლია ფედერალისტებთან, ილია ქავჭავაძესთან, ვიდრე ლენინთან და მარქსთანო, ის არის უფრო რადიკალი ვიდრე რევოლუციონერიო.

მან ასე დააბოლავა თავისი მოხსენება: — ჩვენ ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ მეფის და მთავრობის წინააღმდეგ: ტერორი და თ ვდასხმა მტრებზე რომ ჩვენ გავმაგრდეთო.

კობას სიტყვის მერე გალაქტიონ ვაშაძემ თავმჯდომარეობა ნესტორ ჩხიკვაძეს გადასცა. სიტყვა აიღო ნოე რამიშვილმა და თავიდანვე განაცხადა: მხანაგებო! ვაცხადებ ჩვენი საოლქო კომიტეტის სახელით, რომ ჩვენ არ ვიზიარებთ ლენინის აზროვნებას და მის ნაწერებს. მან ლენინის ნაწერები გააჩჩია და დაასკვნა, რომ ლენინის აზრები არ არის მუშათა კლასისათვის სასარგებლო. მერე სასტიკად დაჰკმო ტერორი, გაძარცვა მატარებლების და ექსცესები. მან მოიყვანა მის ბევრი საბუთები და მაგალითები. მან სთქვა: ჩვენ დიდი ყურადღებით შევისწავლეთ ევროპიული საზოგადოების, მისი ხალხის მოძრაობა, მისი მუშათა კლასის ბრძოლები ამ საზოგადოებაში, ვაფარდებთ მას ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებას და მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ ჩვენი ხალხის და ჩვენი მშრომელთა გზაც გაივლის ყველა იმ ეტაპებს ცხოვრებაში, რაც ევროპიელ მშრომელებმა გაიარეს და მომავალშიც უნდა გაიარონო.

ჩვენ ვიზიარებთ გერმანიის სოციალისტების პოზიციას, კარლ კაუცკის ნაწერებს; მის ზოგად კრიტიკას მარქსის

და ენგელსის „ზროვნებისა: ჯერ მომზადება პროლეტარიატისა მერე, მომზადებული, განვითარებული მუშათა კლასი შეცვლის ბურჟუაზიულ კლასსო, — სთქვა ნოემ.

ქე გეკითხები შენ კობა! შენ იხმარე მარქსის ნაწერები, რომ პროლეტარიატი დამარხავს ბურჟუაზიას. აბა სად სწერია ეგრე? ჩვენც წავგვიკითხავს ეგ ნაწერები, მაგრამ ეგრე არ არის. აბა დაასახელე მარქსის ნაწერების რომელ გვერდზე სწერია ის რასაც შენ ამბობ? ქე კი შემოძლი. დაგისახელო გვერდი სადაც მარქსი სწერს: პროლეტარიატი უნდა მოემზადოს; მან უნდა გაიდგას ფესვი ძიულ მუშათა კლასში და მომზადებულმა უნდა აიღოს ძალაუფლებაო. — ეს არის მარქსის შრომის პირველი გამოცემა ლონდონში, გვ. 198.

ნოემ ბრალი დ.სდო ბოლშევიკების საოლქო კომიტეტს:

— თქვენ აწარმოებთ ძარცვას. გაძარცვეთ სად. რკვიავსა სადგ. სალიეთს შუა საფოსტო მატარებელი კოტეცინც.ძის მეთაურობით, მოჰკალით შორაპნის მაზრის მარშალი ნესტორ ხიდიბეგაშვილი და სხვ. ჩვენ ვერ შევსდლებთ ერთად მუშობას; ჩვენ ვართ სასტიკი წინააღმდეგი ტერორის და ძარცვის, თქვენ კი ეს მიგაჩნიათ რევოლუციათო. მან ბევრი მასალები იხმარა ლენინის, თვით კობას მოხსენებიდან და გააბათილა ისინი. სოსო ჯულაშვილმა თავი ჩაღუნა. ბუღუ მდივანმა შეატყო, რომ კობას მოხსენება და მისი დებულებები ნოე რამიშვილმა დაარღვია; ამჯობინა წინადადება შემოეტანა: ვუყაროთ კენქიო.

უყარეს კენქი: კობას მოხსენებას ხმა მისცა 9 კაცმა, ნოეს ხმა დაუჭირა 23 კაცმა. კრება გათავდა ნოეს გამარჯვებით. ეს პირველი გამოხდა იყო ნოე რამიშვილის ჭიათურის მუშებთან. დავიშალენით. კობა მერე ჭიათურაში აღარც მოსულა.

ნოე რამიშვილი გამოვიდა ბათომის მუშათა და გლეხთა კონფერენციაზე, 12 ივნისს 1905 წელს, რომელიც გურიის კომიტეტმა მოაწყო ბათომის ქართულ სკოლაში. პასთან ერთად დელეგატებათ იყვნენ: ნოე ხომერიკი, ბენი ჩხიკვიშვილი, ჭოლა ლომთათიძე, ისიდორე რამიშვი-

ლი, კოლია ქარცივაძე, ვარლამა კალანდაძე, გრიშა ურატაძე, თენგიზ ჟღენტი და სხვ. აქაც, ნოე რამიშვილმა დაჰგმო ტერორი, ძარცვა და ეკლესიებზე თავდასხმა და იქაც გაიმარჯვა. სწორედ ამ კონფერენციაზე სწერს ძველი ბოლშევიკი თენგიზ ჟღენტი თავის წიგნში: „გურიის მოძრაობა 1905 წელში“: (წიგნი გამოცემულია 1927წ.)

ბენია ჩხიკვიშვილისაგან მივიღე წერილი, რომ 15 ივნისს 1905 წ. ბათომში მოწვეულია გურიის კომიტეტის მიერ კონფერენცია გლეხობისა და ბათომის მუშათა ორგანიზაციებისო.

კონფერენცია გაიმართა ბათომის ქართულ სკოლაში. კამათში ყველამ მიიღო მონაწილეობა. უმთავრესი საკითხი ტერორის წარმოება იყო, რამაც დიდი შეხლა-შემოხლა გამოიწვია. ნოე რამიშვილმა დაჰგმო ტერორი და ძარცვა. დიდი კამათის შემდეგ მიიღეს ნ. რამიშვილის წინადადება: აკრძალვა ტერორის, აკრძალვა ძარცვის, და აგრეთვე ეკლესიებზე თავდასხმაო“.

აქ ნათქვამი ჩემი მოგონებებიდან ეკუთვნის ნოე რამიშვილის დიდ ღვაწლს სამშობლოში; მის დაუღალავ მუშაობას საქართველოში; ქვეყნის მშრომელი ხალხის შეგნების, მისი მომზდებისა და დარაზმისთვის, იმ დიად საქმისათვის, რაც 26 მაისით დაგვირგვინდა.

მე, ქიათურის მალაროს მუშა და ჩემთან ერთად, მთელი მშრომელი ქართველი ხალხის უღრმესი სიყვარულით ნოე რამიშვილს და მის დასს ვუძღვნი ამ ჩემს მოგნებას.

რაც დრო გაივლის, იმათი შეუღარებელი მოღვაწეობა ერის საკეთილდღეოთ უფრო მეტად დაფასდება და ქართველ მშრომელთა გულში წაუშლელი დარჩება.

საქართველოს სოც. დემოკ. პარტიის საზღვარგარეთელი ბიურო, პარიზის ს. დ. პარტიის ორგანიზაციის სოპიტეტი და „ჩვენი დროშა“-ს რედაქცია დიდ მადლობას უცხადებს ყველა იმ პირებს ვინც კეთილინებებს და გაიღეს მორალური და მატერიალური სახსარი, ტრალიკულად დაღუპულ თავისუფალ საქართველოს პირველი ეროვნული მთავრობის თავმჯდომარის ნოე რამიშვილის ხსოვნისათვის მიძღვნილ ამ ჟურნალისათვის.

„ჩვენი დროშა“-ს ფონდი

ბენო, აკაკი და ნუცა რამიშვილები, საყვარელი მამის კეთილმოსაგონარად	1000 ფ.
ექ თ. აბდუშელიშვილი, მამის გარდაცვალებიდან	
16 წლისთავის აღსანიშნავად	1000
მამია ბერიშვილი	300
ლევან ფაღავას ოჯახი	500
მიხ. გაფრინდაშვილი	500
პროკოფი ინწკირველი	500
ნათელა ჟორდანი	400
არისტ. გველესიანი	300
ნ. და შ. თაყაიშვილი	300
სიმონ ბლიაძე	300
სოშოს სათვისტომო	300
გ. ბოლქვაძე	200
ქეთო ბარნოვი	200
ქრისტ. იმნაიშვილი	100
ვრ. წერეთელი	100
შოთა აბაშიძე	100
პაველე ვაშაძე	100
ნამეტია გოგუაძე	70
პ. სარჯველაძე	50
ერმალოზ ყარველაშვილი	50
ჯაბა ხაბულიანი	50

ჯ ა მ ი : 6,420

ამ ნომრის გამოცემის ხარჯები: სტამბის, ექსპედიციის და წერილმანი ხარჯები დაახლ. 2,200

ნაშთი: 4,220

ნაშთი გადაიღება საგამომცემლო ფონდში.

ნოე რამიშვილის ოჯახი და „ჩვენი დროშა“-ს რედაქცია, დიდ მადლობას უცხადებენ, ჩვენი რედაქციის წევრს ლევან ფალავას, რომელმაც თავისი ენერჯით და მონდომებით, ამ ნომრის გამოცემას უხელმძღვანელა და ჩვენი შეძლებისგვარად, ბოლომდე მიიყვანა.

ეს „ჩვენი დროშა“-ს განსაკუთრებული ნომერი, ტრადიკულად დაღუპული იშვიათი ადამიანის პატივსაცემად და მისი ღრმა სიყვარულით ააწყო და ტექნიკურად გააფორმა ილია თაყაიშვილმა, რისთვისაც ჩვენი მადლობა.

შ ი ნ ა ა რ ს ი .

† ნოე უორდანია ჩვენი მწუხარება	3
† რ. არსენიძე ნოე რამიშვილის ხსოვნას	6
ლ. ფალავა ჩვენი გლოვა	9
† ემ. ლომთათიძე	12
† ს. მენაღარიშვილი როგორ მოხდა!	19
დეკ. მელიას სიტყვა წმ. ნინოს ეკლესიაში	21
† პ. სარჯველაძე. დიდი ადამიანის ხსოვნას.	24
გ-გი წერეთელი დამარცხებული მაგრამ დ უჩიოქებელი	26
† შ. აბდუშელი ნოე რამიშვილის ხსოვნას	30
გ. ყიფიანი ნ. რამიშვილს. (ლექსი)	34
მ. ბერიშვილი ნ. რ. ბიოგრაფია	35
*** პრესის გამოხმაურება	44
გ. ნაკაშიძე ჩემი მოგონება	46
სიმონ ბლიაძე ნ. რ-ს წმიდა ხსოვნას!	48
თ. კახელაძე - თაყაიშვილი ბიძაჩემი ნოე რამიშვილი.	50
პროკ. ინწკირველი მცირე მოგონებები ნ. რ-ზე	55
სოშოს სათვისტომოდან	56
გრიგოლ წერეთელი ნოე რამიშვილი (მოგონება)	56
ვ. ჩუბინიძე ნოე რამიშვილი	58
შემოწირულებები და სხვ.	63

